

Ціна 2.00 дол.

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСАЛЬНИЙ ЖУРНАЛ

РІК XXXIII.

ТРАВЕНЬ — 1982 — MAY

Ч. 5 (387)

NOWI DNI

A Ukrainian Monthly published every month
except August by the Nowi Dni Co. Ltd.
In Toronto, Ont., Canada

Editor-in-Chief: M. Dalney (on leave)

Second Class Mail Registration Number 1668
International Standard Serial Number ISSN 0048-1017

Засновник і редактор 1950-1969 П. К. Волинський

Видавець

Спілка "НОВІ ДНІ" з обм. відповідальністю

РЕДАГУЮЩА КОЛЛЕГІЯ

Мар'ян Дальний — головний редактор
(у відпустці)

Члени Редколегії: Тоня Гороженч, Василь І. Гришино,
Дмитро Кислица, Олексій Коновал, Іван Манастирський,
Карло Роговський.

Адміністратор — Григорій Мороз, тел. 252-4553

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА:

КАНАДА — 15 доларів

США — 15 доларів

АВСТРАЛІЯ — 14 австрал. доларів

Всі інші країни рівновартість 15 доларів
американських.

Чеки і грошові перекази виписувати на
"NOWI DNI".

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Австралії:

Mr. T. Myronenko, P. O. Box 302
Parramatta, N. S. W. 2150 Australia

У Великобританії:

Mr. A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England

На Чікаго і околиці:

Mr. D. Hrushetsky
2635 Spruce Street
River Grove, Ill. 60171, USA

На Філадельфію і околиці:

Mr. S. Jewzevskyj,
420 Woodhaven Place, Philadelphia, Pa. 19116
USA

На Тандер Бей і околиці:

Mr. P. Swyrydenko, 133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont. P7C 2G4

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

NOWI DNI

Box 126, Postal Station "N"

TORONTO, ONT., CANADA

M8V 3S4

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Ірина Сеник — НА СМЕРТЬ МАМИ	1
Алена Наконечна — ЯК Я ІХ ПАМ'ЯТАЮ	2
Василь СТЕФАНИК — ГРИХ	2
Т. Матвієнко — ПОЕЗІЇ	3
Василь Сокіл — СКЛЯННЕ ОКО (Новелі)	4
Мар'ян Дальний — МАЙЖЕ БЕЗ ІЛЮЗІЙ	9
Валі Н. — ПОВЕРНЕННЯ ДО ЛЮДСТВА	11
Яр Славутич — 25-РІЧНА УКРАЇНСЬКОГО ШЕКСПІРІВСЬКОГО ТОВАРИСТВА	14
Адолф Гладилович — ДЕЦО ПРО ЮРІЯ ВУХНАЛЯ	14
Клавдія Фольц — "КРИТИК"	15
Богдан Цимбалістий — ТАВРО БЕЗДЕРЖАВ- НОСТИ (закінчення)	17
О. Кулленко — СПІВЕЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ ФЛЬОРИ	21
Леся Богуславець — НА ПРОЩУ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ (5)	23
Петро Одерченко — УКРАЇНСЬКА МОВА В АМЕРИЦІ (Стаття 31)	25
Петро Григоренко — ЯК ЛІСТ ДО РЕДАКЦІЇ ПОПАВ ДО САМВИДАВУ (закінчення)	28
Василь Сокіл — МИКОЛА ШАПОВАЛ (некролог) 31	
ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ	32
З'ЄД "СЛОВА" В ТОРОНТО. ЖЕРТВОДАВЦІ	

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ:

Козацька варта в степу.

Картина мистця А. Манастирського (1960)

- Передрукі і переклади дозволені за поданням джерела.
- Статті з поданими іменами авторів не конче висловлюють погляди редакції.
- Незамовлених матеріалів редакція не повертає.
- Редакція не відповідає за зміст платних оголошень і застерігає собі право виправлюти і скорочувати надіслані матеріали.

Література, наука, мистецтво, суспільне життя

Ірина СЕНИК

НА СМЕРТЬ МАМИ

(Початок у березневому числі)

...Як же то було? Коли було? Іхав тато до Тебе з половиною, але знову в новий попав. Здається, що лиши двадцять другого року ви обвінчалися.

Чому Ти так мало розповідала про першу сестричку? А потім усю любов Ти перелила на нашу Льоню. Ти не думай, що я задзиро, мамо. Льоня була такою ніжно-піжено душово, що її не можна було не обділти любов'ю...

Мамо, голубонько, не втирай моїх сліз. Хай лягуться, я ж не підійшла ще до своєї Голгофи. Адже нікому ще не клав хрестів Господь понад силу на горб.

Я втекла від горба. Декому хотілось, аби я згробилася. Там, у далекому Ленінграді, мене скліяли. Я знаю, мамо, як Ти, Льоня і Ромко переживали, коли запало оце дивне слово: "гемагліона"!).

Мамо, Ернесто каже, що вся природа пломніє від кохання. А згарніще, а руїни? Ти пам'яташ, як ми покинули наш затишок? Летіли чорні бомби і вбивали Божу радість. Людина на людину... Притулівшись до Малехівської гори, я бачила, як падали молоденці, чорнобриві, спраглі кохання хлопчаки. Хиталися, обіймали конвульсійними рухами землю, аби більше не встать. Біль разомльовував геть усе. Плакали матері, плакали дівчата.

Якби очі Господа потонули в матірініх очах!... А Ернесто бачить геть усе інакше. Мамо, може він не такий, як ми? А Ти ж мені, матусенько, душу ніжну подарувала: хіба ж я б не зуміла співати, як Ернесто? Знайти свій острів і споглядати на природу? А я мушу страждати за себе, за Тебе, за інших, бо мене відривали від Тебе на довгі роки. Жорстоко відривали.

Ернесто каже... Ой, навіщо він вплутався в мої думки? Як же позбутися його, мамо? Хіба й без цього я не знаю, що таке Кохання? Про нього треба мовчати, аби не зів'яло. А Ти знаєш, що я вмію кохати. Кохати, зціпивши вуста.

Десь танцюють канчукі, а дивне світло опромінює Тебе і вже ніякий біль Тебе не переможе, навіть не зойкнеш, не те, щоб закричати. Маленький пролісок розціктає і шепче: "Жити, пе-

ретривати все! Бо ще є Правда — нага, але міцніша за мури, просьби, грозди, побої та знищання".

А знаєш, мамо, коли я була на Лонецькім, цілий Дністер переплив через мене. Очистив мене. Підвів мене ще раз, матусенько, до Дністра. Туди, де мильування міле. Езуполь, Чорний Острів, Ходорів і Львів... Наш, мамо Львів. Твій і мій. Ніхто його нам не відбере. Високий Замок тільки ледь змалів і Ратуш спохмурнів.

Матусю, не зникай! Де степ? Чому вже більше саріда не шепче? Де я? Лежу в гарячці... Скільки?...

На столику — Ернесто Кардінале. А з фотографії глибинно дивляться на мене очі моєї Матері.

(Закінчення на стор. 2)

Ірина СЕНИК

ДВІ ПОЕЗІЇ

Слови, що на серці лягли акварельно,
Не змалювати.
Не заспівати.
Бо розчахнулось небо.
Бо трім і близькавка.
Бо туга і щем...

Все ж вони лискотять,
Як калина, обмита дощем.
Слови, що на серці лягли.

Казахстан, 1981

Пліч-о-пліч
Зі мною Ніч —
Та, найперша з найперших:
Заспокійливо ніжна.
Як обійми,
Чебрецово п'янка.
Як вуста
І глибинна,
Як очі.
Що зорями тонуть
У серці.

Ковило моїх смутків,
Чорна руже журби,
Осипайтесь на Гапок...
Пліч-о-пліч
Зі мною...

Ранок...

Казахстан 1982 р.

1) Неракова, доброкісна пухлина. (Ред.).

ЯК Я ЇХ ПАМ'ЯТАЮ

(Спогад про В. Стефаника і М. Черемшину)

Мій муж, о. Наконечний дістав місце співробітника в Снятині. Це покутське містечко над рікою Прутом, недалеко границі Буковини. По якомусь часі й мені треба було вибратись туди. Не дуже приємно згадую свій приїзд на "першу" господарку. То був воєнний час. Депеша, яку я надала до мужа, не прийшла вчас — і я, обладдана пакунками, стояла безрадна на залізничному двірці, бо до міста було далеко. В тім моїм горі приступив до мене молодий мужчина з пропозицією помочі, з чого я радо скористала. І так я заїхала до Снятиня. Хоча мое перше враження не було приємне, я по стількох літах задержала в своїй пам'яті якнайкращі спомини з тих часів, які, може, вплинули на мій духовий розвиток.

1922 рік. Кінець війни і Австрії. Хоча були небідні обставини, та між людьми, яких я там стрінула, життя плило приємно і цікаво. Мені, тоді доволі молодій господині, яка ще не вміла реально дивитися на світ, все ж таки багато залишилось у пам'яті. Найбільше дві постаті, з якими я доволі часто стрічалася. Це Василь Стефаник та І. Семенюк-Черемшина. Обидва відмінні, як фізичним виглядом, так і характером. Стефаник тоді мешкав у селі Русові, недалеко Снятиня. Черемшина провадив адвокатську канцелярію в Снятині. Як сьогодні бачу Стефаника, високого, пристійного, з малою борідкою (і чомусь все в довгому, чорному плащі). В поведінці все стриманий та делікатний. Не пригадую собі, щоб розказував з гумором, чи сам сміявся. Звичайно товариство сходилося в кімнаті "Народної Торгівлі". Може тоді не було іншого місця, а може так було зручніше. Обов'язково на столику стояла пляшка вина і при ньому обговорювано різні справи. Найбільше, що боліло Стефаника, то був стан села, і це в першій мірі було темою розмов. Рішенням Ради Амбасадорів Галичину приділено Польщі, тож було чим журитися і тому вся розмова сходила на політичні теми. Стефаник ніколи не порушував літературної теми. Хоча тема була реальна та настрій був ніжний і сентиментальний. Так умів розказувати Стефаник, якщо дібрав собі відповідних слухачів. Здавалося, що йому байдуже, чи присутні слухають його, він давав волю думкам, а слова плили, як вода в Пруті. Ніколи не порушував особистих чи літературних плянів. Раз лише, пригадую собі, висловив критику на себе самого як письменника: "Сьогодні я не писав би мовою моого села, лише літера-

Матусю, вічна Тобі пам'ять. Приходь до мене з засвітів. Приходь, про милосердя я просити не посмію. Ми ще зустрінемось з Тобою. Там, де спокій і береги вічної дружби, де безкінечно б'є джерело кохання наших Матерів.

Казахстан 1982 р.

турною, та вже пропало". Я захоплювалася способом його говорення, про що б він не розказував. Хід його був прудкий, неначе все десь спішився. Часто стрічала я Стефаника в домі Черемшини, з яким він дружив. Тоді вже не завсіди був такий сентиментально-ліричний настрій. Тут уже часто були порушувані особисто-родинні справи Черемшини. Стефаник все був по стороні пані Наталі, жінки Черемшини, а це дратувало Черемшину. Як я вже згадувала, Черемшина був інший, як виглядом так вдачею, ніж Стефаник. Низький, кремезний, округле лице з перкатим носом, більше скидалося на гуцула. І вдача його різка. Як адвокат мав відповідний спосіб розказування. Більш нервовий ніж сентиментальний. Стефаника я слухала з насолодою, Черемшину — в нервовім напружені. Вже тоді він розівся зі своєю жінкою і це впливало на його настрій, бо все вертався і говорив про свої справи. По їх розводі ми не зірвали приятніх відносин з його дружиною — пані Наталею. Мого мужа перевели до Отинії, та дружні відносини не обірвалися з Черемшиною. В його листах було повно нарікань на тяжкі обставини, а також він уже відчував недугу серця. Зі Стефаником обірвався наш зв'язок. У домі Черемшини стрічала я М. Голинського, молодого співака. Голинський тимчасово гостив у Черемшини і чекав на грошову допомогу, щоб іхати до Італії, на дальші студії співу, незадовго і сталося. Завдяки феноменальному голосу й фізичному вигляду, вибився на першого лірично-героїчного тенора театрів України й Польщі. Від часів Снятиня до кінця його життя у Канаді ми переписувалися і задержали дружньо-сердечні взаємини. Серед воєнної хуртовини розгубилися нюанси наших зустрічей та розмов зі Стефаником та Черемшиною, і нема вже між живими того, з ким я слухала. Тому мушу вдovilitis i передати те, що задержалося в моїй пам'яті.

Василь СТЕФАНИК

ГРІХ

Думає собі Касіяних, що то буде. Чоловік вчора вернувся з фронту, напився води і спить. Чути від нього сажу із колійового вугля. На горні блимає каганчик. Коло неї з одного боку раз по раз розкривається величенька дівчинка слюбна, з-перед війни. А московський байстрюк раз по раз шукає грудей. На стіні відбивається її кругла грудь, як гора, а губи байстрючка виглядають на стіні, як пажерливий змій. Думає вона собі, що цей хлопець, як опир, витягнув в себе всю її жіночу честь і ще всю мою кров витягне.

**

— Як же ж то буде. як чоловік встане, того буде ці довгі кістки обмотувати коло своїх рук, того буде волочити мое біле тіло попід лави та попід сішки. А потім притягне до порога, і тіло

лишиться в хаті, а голова брікне до хорім, аби кров з неї пси лизали. Так, сухо, будеш покутувати гріх! А це мое щенято пропаде у бруді і наразу, ніхто йому сорочини не даста, а як, не дай Боже, виросте, то буде блукати без мня наймитогою, навіть не буде чутти про своєго батька, який на широкім степі нічого про нього не буде знати. Мій Боже, чого ти мене так тяжко скарва, що-сь відібрав мені розум, як він дивився в мої гарні очі і моїми косами напихав свої пазухи у шинелью. Ти, Боже, винен, бо ти відібрав мені розум. Мограєш на мене ясними звіздами і смішаєш. Будь таким проклятим, як я.

— То моя мама стояла два дні коло одвірка, смутна і скривдена на своїй честі, а мої сестри слізами прали пелінки байстрюкові. А батько не входив тижнями до хати, лишив надворій із своїм сухим каналом хліба. Під у церкви прогляяв мене, люди минали мене. Такого тягару скала на собі не здергала би. І я лиши тому не скочила в Дунай, бо май байстрюю шовковими очима сміяється до мене.

Вона вхопила дитину, притиснула до себе та приповідала:

— Хто бі мені дав таку міць, щоби я тепер вишвала надвір, щоби ми настоїла ніж та застормила йому в саме серце. Ой Боже, ти даш прихуку до гріха, але не даш сили змінити гріх. Не в'бо' твоє, небоже, хоча чую в собі мус, мес серце трясеться, як павутинна на вітрові, ох, якби я могла вимінити своє серце і запхати тобі його в горло, щоби ти вмирав з двома серцями, а я без одного.

* * *

Рано.

— Це чия дитина?

— Та знаєш, що не твоя, лиш моя.

— Та їю вигодуємо.

— Ні, я не хочу, щоби ти мої діти годував, я собі сама погодую.

Вона притулила до себе хлопця залізними руками, думала, що бахне сокирою, і воліла, щоби вперед сама загинула, аби не дивитися на судороги маленьких ручок.

— Ага, то ти баба, чоловіче, то ти не жартуєш, то тобі легко нести ганьбу своєї жінки.

— Ти знаєш, що відкілок я стала курвою, то до мене дозволяєш у вікна всі хлабалі, я тобі більше не жінка, такої жінки тобі не треба.

— Лишаю тобі Катерину, вона величенька, вона твоя, я собі іду геть з моєю дитиною.

Зі скрині вибирала своє віно. Для себе взяла дві сорочки і кожушинку.

— Це решта, — каже, — для Катерини, вона дуже розумна і чесна, тобі з нею буде дуже добре.

Вона йшла вулицею з дитиною.

За нею мати, і батько, і сестри, і сусіди, всі кричали:

— Не йди, не йди.

Але вона майже бігала, і як вийшла на гору і забачила стовпи високих гір і ясні ріки, то глибоко відіткнула, дала грудь синові і шептала:

— Гріху, мій гріху! Я тебе відпокутую, і ти ти мене виростеш великий, мій сину.

T. MATVІСНКО

МАРУСЯ ЧУРАЙ

“Хоханий” циган Гриця Й піdstупно зрадив: /з мандрів повернувся — і клятви не зберіг; Він навіть не пустив грекіні на поріг; (Світ дівці завязав — і словом не розрадить).

Та біль розчарувавш із голосом поладив І хмуру сину журби дзвінком перестеріг, Бо співом забрінів над схрещенням доріг І жайворонком стати Марусі не завадив.

Мов китиці бузку, на повну міць розквітлі, На білих сторінках живі слова безтілі Наперекір всьому, в історію ввійшли.

Минають сотні літ. Росте земля, каміння. I широ світіть нам усміхнені проміння Найперших ліхтарів — з прадавньої имлі.

1980

T. MATVІСНКО

ПІСЛЯ ПРАЦІ

Безвітряний мороз тріщить по всіх щілинах, Затінений з небес кудлатим шовком хмар; І сивий од сніжку бензинний перегар Цвіте лускою шин на вуличних слизинах.

Поспішний рух машин і гуркотні тягар Лунає і кричить у штабах і цеглинах, В бетоні і смолі, в розщеплених долинах Окрайн-постирів — міських чахлих примар.

Додому з праці йду і чую твердість кроків: Крізь п'яти і хребет — удари мозкові. Не мулити так ланцюг прожитих мною років, Як телескопний гніт — проблеми морові.

Диявол навалився на ввесь світ кочергою I не дає ніяк людям Землі спокою.

1981

T. MATVІСНКО

ВІЗ ЖИТТЯ

У коліях земних скріпить прогнилій віз I котиться кудись під керівництвом долі. Так, це життя багаж: думок дерзання кволі; Звичайній груз нутра обшарпаних валіз.

Мандрую навпростець по “дикому роздолі” Наперекір товпі і з дійністю ворзіз; Мінаю яру глиб, з трудом беру узвіз. I мислю день і ніч зорю на видноколі.

Вже вибурano впень бори й ліси зелені: Стих провесни-краси дзвінкий, веселий, сміх. Крізь голову позувати бісівські теревені I труди лопотять, немов ковалській міх.

Ідея в серці є, та іншим як щепити, Шоб глека на людьоу недбалства не розбити?

1982

T. MATVІЄНКО

САМОТА

Самотній у думках — наперекір всьому
Із дня на день живу без миру і спокою.
Минає час терпкій бурхливою рікою,
Вдаряючись грудьми в прийдешнього кайму.
Кому розповісти і роз'яснить кому,
Як важко простувати стежиною вузькою?...
(Під тиском сатани дорогою такою
Пропащий люд бреде в Сибір і Колиму).

Де ж спільніки мої — ідейні однодумці?
Чи, може, помиливсь? Бува й таке на думці,
Бо чую звідусюд ідкий і гострий сміх.

Проте не заломлюсь, не стану на коліна
В диявола просить гірких для себе втіх:
Для цього інші є — на вид криві — поліна.

1982

T. MATVІЄНКО

ЧАС РОСТУ

Веселий теплий день. На збрижках золотих
Наочно розтає ґрунтів протряхда хворість.
З-під плісняви ровів вилазить гостра прорість
Болотяних рослин — сочистих і простих.

Прокинулась земля у зарослях пустих,
Затисла між гіллям усміхнену прозорість
І зміщує водно реальну неозорість —
Блакитний звід небес у обрисах крутих.

Час росту запашний промінням ніжно грає;
Над пlesом водяним веселку напинає;
Бліск міді вилива на кору пагінок, —

Від нього голий ліс тужавіє, рясніє;
І радісне, мов шовк, довкілля зеленіє;
І мріє де-не-де підсніжника дзвінок.

1982

Hіна ТАРАСЮК

МІЙ КРАЙ

Мені був очерет все за домівку,
А польові стежки вели в життя.
Пшениця й жито, повні сонця блиску,
Співали ніжно так про майбуття.

Моя ти, земле! Рідна нене,
Дитинства радісний розмай!
Волошки ніжні виплекали в мене
Під бровами блакитний водограй.

Твої поранені долоні,
Твої ставки, кущі і колюхи,
Пахучі трави, коси, скроні
На радість, та і жаль теперішній зросли.

Дитячі сни, мов вихор, пролетіли,
Живуть у поглядах, як яблуневий цвіт.
Мій край, той режисер умілий,
Уплів мені в життя сімнадцять літ.

І захотілось цілий світ обняти,
Свое тепло, як сонце, всім віддати.
Нещастю збудувати сильні грati,
І навіть час і віддаль покорять.

(“Дукля”)

Василь СОКІЛ

СКЛЯНЕ ОКО

(Новеля)

Тепер уже ніби все гаразд. Марія спустилася в ярок, і темінь ночі обступила її надійною стіною.

Власне, це була відносно спокійна ділянка фронту. Лише ввечері пострілювали з обох боків та врядигоди пускали в небо освітлювальні ракети, але що пізніше, то все рідше положали осінню теплу ніч, наче всім лінівки було це робити.

З цих обставин і скористалися, виряджаючи Марію в тил ворога. Улучили найспокійніший час десь коло півночі, — тоді майор Бодров і провів її через лінію своїх позицій. — (Вона звернула увагу, — бач, яка дбайливість майора, — адже міг послати простого сержанта, щоб той вказав розміновану стежку). Посередині нічайної землі вони трохи постояли, майор навіщось притимав її за руку, немов би щось важливе мав сказати, але відпустив, щось тихо буркнув, ніби на прощання, — і вона помалу попрямувала вузьким проходом, орієнтуючись на помітне на тлі неба високе дерево. І поки йшла до нього, ввесь час здавалося, що майор все ще стоїть на тому місці, де вони попрощались. Й кортіло обернутися, але вона розуміла, що цього тепер не слід робити. І справді, а що коли майор стоїть? Навіщо? Хоче за нею простежити?...

Взагалі вона вважала, що обертатись ніколи не слід. Все, що було — минуло, краще дивитися вперед і дбати про те, що буде. Особливо, — тепер, сьогодні.

Однак, минуле так боляче нагадує про себе! Та ще й оцей майор...

Вона таки обернулась. Так і є, — стоїть. Вона його виразно бачить на тлі неба. Ні, хай не думає, — вона його не боїться...

Несподівано близько пролунала автоматна черга. Боже мій, не може бути! — Повз неї з того боку, де лишився майор, просвистіли кулі. Ні, ні, це мабуть їй здалось... З обох боків сполохано загриміли постріли і в небо полетіли світляні ракети.

Вона припала до землі, прислухалася, придивлялась... Ні, майора ніби вже не видно.

Рання осінь, ще не холодно. Добре, що не вдяглася тепліше, легше буде йти. Перепочине, заспокоїться — і далі.

Не вперше їй ходити в розвідку. Правда, в партизанах було простіше. Мало хто тоді з німців звертав увагу на непоказну, простенько вбрану жінку, коли вона з'являлась на вулицях далекого від фронту містечка, щоб зайди до вбогої хатини на зустріч з партизанським зв'язковим. А тут, поруч з фронтом, всяка цивільна особа викликає підозру. Треба швидше перейти небез-

печну зону, — та, як на біду, від ракет, як удень.
Доводиться перечекати...

..Після закінчення спеціальної школи її мали з групою розвідників закинути на окуповану німцями територію, однак, раптом вирішили її одну відрядити на Перший Український фронт. В одній з тамошніх дивізій потрібна була саме така розвідниця: щоб добре знала місцевість, володіла німецькою й українською мовами, була призначена діяти в нічних умовах.

О! Вона дуже добре знає цю місцевість! Саме перед війною чотири роки прожила вона з малим сином у Божедарівці, у селі недалеко від того місця, куди її сьогодні послано. Тяжкі, болючі згадки про ту Божедарівку. Зовсім не Божий дар то був. Скільки років безвійно прожити. Весь час бути під наглядом. Аж до тої пори, коли прийшли німці...

Згадалось, як улітку, коли в селі не стало влади, а розбите військо тікало під навалою німців, першою думкою її було, що тепер вона вільна, що скінчилася не лише формальна, але внутрішня неволя, оте постійне почуття безсилої покори перед насильниками духу.

Вона мов на крилах, пройшла майже двісті кілометрів до рідного містечка, щоб побачитися з своїми батьками і показати їм свого синка Сашку. Як то вже він вирі! І яка ж була радість зустрічі! Батька, правда, не застала, при відступі його забрали до армії, а матір ще була жива. Сестри, хоч також без чоловіків, і всі дальші чи близчі родичі та знайомі радо прийняли Марію. Казали, що тепер їй уже нема кого боятись. А з німцями, мабуть, можна жити. Тим паче, у неї непогана репутація. Спасибі, й староста Кавун про неї добре слово сказав. Він зінав і Марію, і її чоловіка Миколу, і всю драматичну історію їхню. За рекомендацією старости вона, як зна-

вець німецької мови, навіть влаштувалася на працю в біржі і, до речі, пізніше дуже багато чого зробила корисного для місцевих хлопців і дівчат.

До німців вона пильно придилялася. Може, не тільки оссбисто їй вони принесли визволення від деспотичної влади, від тюремного режиму? На жаль, дуже швидко дозелось Марії розчаруватися в своїх надіях. Німці виявили себе як завойовники, грабіжники: дуже їм потрібен був український хліб, сало, вугілля, руда, робочі роки. А все інше, чого чекали люди, на що сподівались, — то все дурниці, хай ці українці забудуть про свої мрії та надії, — не варті вони доброго слова у німців. — усі мусять коритися наказам війська переможця.

І тоді Марія пішла до партизанів. Думка була зі зброєю в руках боротися з новими поневолювачами, але вона вирішила лишитись на біржі.

...Ніяк не вгамовуються ракетники, — наче спеціально вистежують її. Вона пробувала використовувати хвилеві павзи і пробиратись далі, та це було ризиковно. Доводилось перечікувати. Добре, що земля не холодна.

Марія діяла в партизанах, зовсім не думаючи, що вона робить щось геройче. Цілком нормальна людська діяльність, тільки треба бути обережною. І грati певну роль. Це їй не важко: вона до того злочасного року, коли її розлучили з Миколою, працювала в обласному театрі актрисою, і її хвалили за майстерність перевтілення. То й для німців ця майстерність їй пригодилася: ніхто не міг її гадки мати, що ця тихенька, скромна реєстраторка біржі, багатьох хлопців та дівчат урятувала від німецької неволі, що ця довірена у німців особа так багато цінних відомостей передавала партизанам. І в тому, що на залиничних коліях підривалися військові ешелони, була її рука.

Могила В. Івасюка
(Львів, Личаківський цвинтар)

Коли через два роки німці відступили, а радянські війська вступили до містечка, Марія вирішила не тікати кудись, а лишитися з матір'ю. На щастя, про її участь у діях партизанів стало швидко відомо, і про неї добру атестацію дав керівник підпілля. Марію навіть подали було на орден, але обмежились медаллю партизана. І то добре, — це був певний документ. Як правило, всі, хто лишався в окупації, вважалися зрадниками батьківщини. Немало людей з села відразу було погнано в концтабори.

Марії навіть не заборонили переїхати до обласного міста. Для неї це була велика радість. Тут вона колись вчилася в інституті, працювала в театрі, тут вона зустріла Миколу, свого майбутнього чоловіка. тут вони щиро й вірно кохались, одружились, повні сонячних надій у щасливе майбутнє (Микола працював керівником відділу інституту української історії, а Марія ставала артистичною зіркою в театрі), тут, у цьому великому місті, вони мали багато друзів-однодумців... І тут... у навіки проклятий Тридцять Сьомий рік її Миколу, її надії, її віру в щасливе майбутнє, — все дощенту було знищено, вбито.

Більше вони ніколи не бачились. Її, на диво, не зачепили. Може, тому, що саме того страшного літа народився син і вона відразу змушенна була повернутись до свого містечка, до матері. Довелось розлучитися з театром. — дружині ворога народу була заборонена сцена, — заборонено було жити взагалі близче ніж двісті кілометрів від великих міст...

...Постріли ніби зовсім ущухли, погасли ракети. Треба поспішати, щоб до світанку дійти до Зарічного, а там добре люди допоможуть легше дістатися і до Божедарівки.

Божедарівка... Невже це два роки минуло відтоді, як була в цьому селі? Як швидко час летить. Чи впізнають її там? Вона, звичайно, постарається на люди не показуватись, але друзі, що знали її з партизанських дій, зустрінуть радо. Скажуть, що не дуже її змінилась. Хібащо між бровами зморшки поглибшли та суворіше стислися губи. Мабуть, помітять, що її сивого прядива побільшало в чорному, коротко стриженому волоссі з чубчиком на лобі. Але очі, як на її тридцять три роки, лишилися зовсім ясними. Коли б тільки знали люди, звідки беруться сили, щоб зберегти незгаслими виплакані насамоті очі!

...Навіщо ці згадки?... Зовсім не в той бік ідути думки... А коли вже говорити про очі, то за них, вдастиво, її цінували її в школі розвідників. Не за красу тих очей, а за те, що вони зовсім прямо таки по-кошачому були видющи. У пітьмі вони бачили краще навіть, ніж удень. Навіть того майора побачила... Ніхто, далі, не втрапив би йти цією вузенькою стежкою.

Але, аж подумати страшно, — могло статися зовсім інакше. Не йшла б вона цією стежкою, не було б цієї ночі в степу, не було б ні тривоги невідомості, ні радости сподівань...

Позавчора ввечері, коли ніби все було домовлено і з'ясовано у командира дивізії і вона при-

була в полк на передову, її запросив до себе майор Бодров. Певна річ, майор СМЕРШу, зобов'язаний познайомитися з такою особою, як Марія Садовська.

Він прийняв її в напівзруйнованому цегляному будинку, де в одній з уцілілих кімнат розташувався його відділ. Для солідності замість сукна стіл був засланий червоного кольору папером. На столі, крім лямпи та польового телефону, нічого не було. Лямпа з низько опущеним непрозорим абажуром освітлювала лише папір на столі і тому Марія, увійшовши до кімнати, відразу не побачила майора, який сидів за столом у плетеному з лози кріслі. Може, воно було й не з лози, але Марія зрозуміла так, бо крісло рипнуло і невидима рука направила лямпу прямо на неї. Тут вона почула голос майора. Досить приємний баритон. Чемно запросив сісти на стілець напроти столу. Марія сіла і затулила рукою очі від світла. Майор це помітив і відхилив ковпак лямпи набік, лишаючись і надалі в затемненому полі. На столі з'явилася сіреневка папка. Ясно, — персональна справа розвідниці Марії Садовської. Нема нічого дивного, офіцер такої служби повинен знати все про людей, з якими доводиться мати справу. Він недбало перегорнув кілька паперів у папці, поклав обидві важкі руки на них. Поцікавився сином, запитав:

— Скучаєте?

— Певна річ, — щиро відгукнулась Марія. — Але я спокійна за нього, він у хорошому домі і дбайливих руках.

— Звичайно, звичайно, — погодився майор і перегорнув якісь папери, ніби, щоб перевірити, чи справді той дім хороший і чи надійні там люди, — потім крісло рипнуло, майор, певне, відхилився назад, і голос його прозвучав офіційно:

— Насамперед мене цікавить, товаришко Садовська, як ви розцінюєте для себе таку відповідальну і небезпечну роботу? Тобто, якими міркуваннями ви керувались, йдучи на неї?

Марія подумала було, що це питання стосується долі її сина, і вона вже збиралась щось сказати про це, однак майор поспішив додати:

— Я маю на увазі, яку ви ставили мету, коли з приходом радянських військ до міста, в якому жили при німцях, виявили таке, я б сказав, незвичне бажання працювати в розвідці? Точніше, — додав він трохи лагідніше і вкрапливіше, — які, скажіть, були ваші внутрішні, глибинні мотиви?

О! Це відоме нахабство: лізти в душу! Даремно йому казати про те, що коли партизанила, ніхто не питав про її мотиви і міркування. І ніхто її тоді не залишав з спеціальним завданням. І діяла вона не за чиїмсь вказівками. Просто сказати, вона інакше не могла, коли побачила, який ворог полонив її рідну землю.

Товариш майор, мабуть, чекав, що вона зараз вигукне стандартні гасла, але вона знає ціну словам. Треба берегтися, щоб не спровокував майор на невдалі вирази, — вони, ці допитувачі, майстри заплутувати людей. В такому разі вона зов-

сім не відповість йому на це запитання. Власне кажучи, в ту мить її цікавить інше. Дуже кортить глянути, що він за один?... Але, мов навмисне, тінь від абажура щільно ховає його лице. Навіть її гостровидючі очі не можуть побачити його обличчя, — якась невиразна пляма прорисовується на тлі темної стіни. Марія силкується побачити його живого, але це так важко, що на якусь мить її робиться аж страшно, ніби з нею розмовляє привид...

Вона мимоволі протерла очі і сказала:

— Товаришу майоре, я вас прошу, присуньтесь ближче.

— Власне, для чого? — стривожився майор.

— Мені вас не видно.

Майор гучно зареготав:

— Точно! Нас не видно, а ми все бачимо! Все бачимо, і в цьому наша могутність!

Він викинув уперед руку, наче стрільнув з пальця. Від цього рухнув своє обличчя так, що на ньому щось бліснуло ніби червоную жариною.

Крісло знову рипнуло, і майор лагідним тоном сказав:

— Я, сержант Садовська, не хочу, щоб ви подумали, ніби я вас допитую. Я просто хочу, щоб ви були зі мною одверті.

...Обережно... Це відомий прийом нюшкового собаки...

Майор нахилився до столу і відсунув трохи на бік лямпу. Марія нарешті побачила обличчя майора. Головатий, рулуючі відроги, рожів сорока. Великі, масні губи, важке підборіддя. А над усім — блицала та жарина: ліве око майора було штучне, скляне. Світло лямпи з-під абажура відбивало в ньому червоний колір паперу на столі. Справжнісінка мара! Згинь-пропади! Хай би вже він сидів у літньмі...

— Отже, прошу вас, Маріє Павлівно, розкажіть усе про себе..

— Власне, що розказувати...

Увага, увага! Тут треба бути особливо обережною. Щось попереду замайоріло. Може, ворог причайється десь збоку, а вона така необачна, — йде на повний зрист. І за згадкою про цього майора на мить зовсім забула, де вона. Чому він увесь час супроводжує її? Увесь час стежить, придивляється, прислухається? Геть з очей, згинь, зникни, щезни! Через нього і в біду потрапити можна. Забути його, викинути з голови всі спогади про ту розмову в кабінеті. Не було, не було її! Все це привиділось її тепер тут, у степу, перед темрявою, яка навколо неї. Головне тепер — не наразитись на небезпеку. Справа йдеться тільки про це...

Справа йдеться про те, щоб обдурити ворога, не потрапити в пастку. Спокій і витримка. Вона ні на яку провокацію не піде...

— Я згоден, — вона почула знову голос майора, — я цілком згоден з вами, що основні відомості про вас я маю в оцій папці. Але це формальна річ. А я б хотів звернути увагу на одну важливу деталь...

Він нарешті підвівся і вийшов з-за столу. Високий на зрист, худорлявий, непропорційний до широкого масивного обличчя. При свіtlі воно

справляло враження недбало зробленого: наче природа поспішала і в неї вистачило часу лише на те, щоб усе так-сяк трималось купи необрбленим, малорушним.

Марія звернула увагу на праве око. Воно було живе, але травма, яка позначилась на лівому оці, мабуть, пошкодила якийсь нерв правого, і тому повіка на ньому звисала, від чого все обличчя набирало сонного вигляду. Єдиним, що лишалось виразним і чітким на ньому, було ліве, скляне око. Воно було непорушно блискучим і ніколи не заплущувалось. Пильне, невисипутре око

Коли майор одхиляв голову назад (чи це була звичка така у нього, чи може, так йому краще було дивитись з-під опущеної повіки правим оком), робилось неприємне відчуття, ніби те вічно розплющене скляне око хотіло глянути за спину співбесідника. І хоч Марія знала, що там, за нею, ніхто не ховався, однак, так і хотілось озирнутись. Ale цього якраз і не слід робити. Це було б непоправною помилкою, ніби вона злякалась, розгубилась... A німець, що десь уже помітив її, зводить автомата, зараз пролунає черга...

— A що, скажіть мені, ви робите, коли вас схоплять німці? — наче вистрілив майор.

— Насамперед, і головне, — відповіла Марія, — я постараюся, щоб мене не схопили. Щоб зненацька не схопили, — підкреслила вона усміхнувшись.

— Бачу, ви вправна артистка, — око майора злісно бліскнуло. — Ваша професія, бачу...

— Часто стає в пригоді, — підказала вона.

— Ale зі мною у вас не вийде гри! — вибухнув майор.

I що він їй тут наговорив! I з яким темпераментом та певністю! Він бачить її наскрізь! Вона даремно намагається приспати його пильність. Про суть її у нього немає жодних сумнівів. Особу з такою біографією, жінкою ворога народу, на гарматний постій не можна допускати до військових справ. Жодному слову не можна вірити. Такі люди, — він з притиском говорив, аж зуби зіпів, — такі люди повинні ненавидіти радянську владу. Такі люди завжди носять в собі почуття кривди і бажання помсти.

— Адже ви, громадянко Садовська, — кинув він, — не зрекліся свого чоловіка, не засудили його?

— Мені невідомо, — якнайстриманіше озвалася Марія, — за що його засудили. Може, ви знаєте?

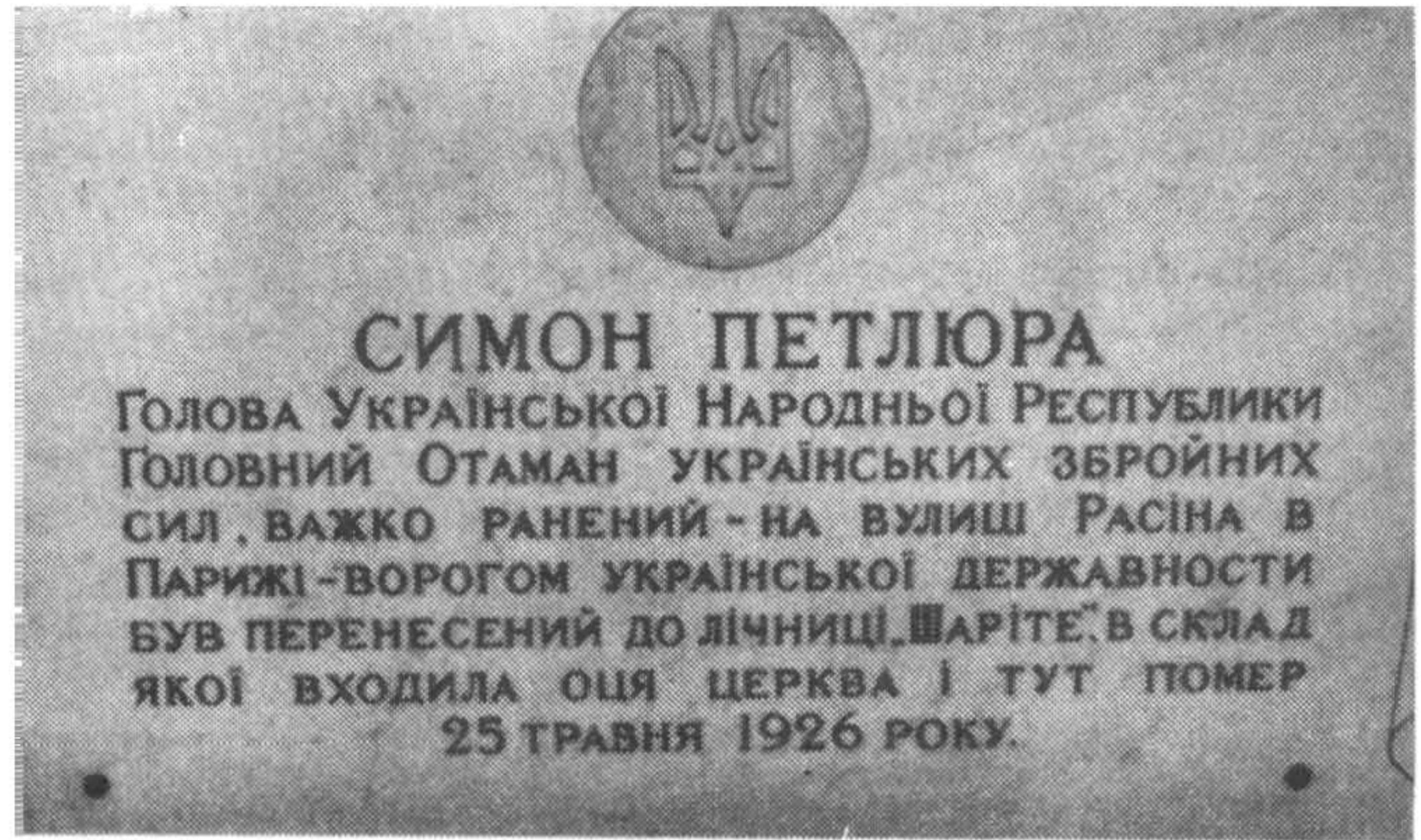
Майор потер скроню біля лівого ока, і Марія аж сахнулася від близкавичної уяви: Микола рвучко схоплюється з стільця і, всім тілом кинувшись через стіл, застелений червоную скатертиною, з усього розмаху б'є слідчого Бодрова в ліву скроню!...

З великим зусиллям Марія отямилась і учасливо запитала:

— Скажіть, майоре, де ви втратили око?

Майор оторопіло глянув на неї.

— Дивна цікавість в даний момент, — дражливо кинув. — Якщо вас так цікавить, — будьте певні, при виконанні службових обов'язків, а не... A втім, — голос його набирає металевої гучності

сти, — не задавайте дурних запитань. Ви мені не відповіли на мої, і для мене все стало ясно, і я ставлю вас до відома, що я проти, повторюю, проти, категорично проти того, щоб посылати вас з таким відповідальним дорученням у стан ворога. Вам ясно? Ви не підете. Все. Можете вважати себе вільною.

А що може бути кращого? Він її робить вільною. Вона вільна повернутись до сина, уникнути небезпеки, на яку йде? А їй справді. Хлопчик буде дуже радий... "Ти, мамо, — запитає він, — цього разу вже назовсім прийшла? Більше не будеш мене залишати одного?... Я так скучив за тобою. А татка ти бачила? Він скоро приїде додому?" Вона завжди повторювала своєму Сашкові казочку про татка, який у далекій мандрівці по дивовижних краях, і що він тепер, на жаль, нікак не може повернутись додому, але знає, що його дуже чекають...". Нелегко було їй грatisя в цю казочку, в якій не видно було щасливого кінця, — але добре, що синок вірив... А мати втішала себе: "Підросте — всю правду розкажу". Хотіла вірвати, що доживе до тієї пори, коли всім можна буде говорити правду...

А тепер що сказати майорові?

Вона по довгій павзі промовила:

— Я, товаришу майоре, так, як ви кажете, не можу бути вільна. Точніше, не у вашій волі зробити мене вільною від обов'язку перед моєю батьківщиною.

— Дешеві слова! Ми їх немало чули, — кинув

майор. — Моє рішення остаточне, і я про нього доповім полковнику. Можете йти!...

...Куди? Куди йти? Марія знову помилась... Перед нею у нічній пітьмі раптом виникла сільська хата... Що це? Невже так швидко Зарічне?.. Як вона раніш не помітила?... Хата з освітленим вікном?.. Не може бути у моїх друзів освітленого вікна... Геть від нього, — це небезпека, це смерть!.. Тікай, тікай...

Марія вийшла від майора в стані тяжкої пригіченості. Якої страшної зневаги вона зазнала від цього недолюдка! Він, бачте, сміє розпоряджатись нею, робити її вільною чи невільною. О так, зі своєю певністю тюремщика для нього вона невільниця. Він має право розпоряджатись нею, як забажає. "Ідіть, ви вільні...". Яке благородство, яка милість! Він дарує їй волю...

Ні, такою деморалізованою їй, справді, не можна йти на важку, небезпечну операцію. Майор таки добився свого...

Полковник умовив Марію не зважати на думку майора.

— Ви ж розумієте, — довірливо признається він, — у нього така служба. Він навіть і мене перевіряє... Але я... Я йому сказав, що його недовір'я до вас безпідставні. Сержант Садовська, — сказав я йому, — не раз брала участь у серйозних операціях у тилу ворога, має похвальні атестації... Нарешті, вона лишає тут нам заложника, сина свого... Я ніби переконав майора Бодрова. Він не заперечує проти вашої участі в ~~наміченій~~ операції. І навіть особисто забезпечить ваш перехід через лінію фронту. Так що заспокійтесь. І виконуйте наказ.

Легко сказати — "заспокійтесь". От уже скільки часу пройшло, а майор невідступно супроводжує її. Не тільки до лінії німецьких позицій провів. Тінь його ввесь час іде за нею, мучить згадками, збиває з шляху...

Обережно, обережно! Зупинись, сковайся...

Гучний різкий оклик пролунав у пітьмі майже поряд з нею. В інтонації голосу їй здалося, — що то був майор Бодров! Зовсім близько спалахнув вогонь пострілу, і довго в свідомості Марії не згасала червона жарина скляного ока.

Харків-Нью-Йорк, 1956-1982.

Мар'ян ДАЛЬНИЙ

МАЙЖЕ БЕЗ ІЛЮЗІЙ

Мирослав Малецький. **БЕЗ ІЛЮЗІЙ**: коментарі з передмовою Івана Кедрина Рудницького. Видання Канадського Наукового Товариства ім. Шевченка в Канаді: накладом Братства кол. Вояків Української Дивізії УНА. Торонто-Нью-Йорк-Мюнхен, 1981. 238 стор.

Редакційні статті й коментарі на актуальні теми — це хребет і прикраса кожного часопису. Лихо з ними те, що вони часто задовгі, писані в

поспіху й тому заскоро старіють, стаючи неактуальними. Але бувають і щасливі винятки. До таких винятків треба зарахувати збірку коментарів Мирослава Малецького з "Вістей Комбатанта", де вони друкувалися систематично на протязі останнього десятиліття.

Побіч книжки Петра Балея "Обезвласнене суспільство"*, збірка Мирослава Малецького "Без ілюзій" — це найбільший здобуток української політичної літератури за минулий рік. Крім пе-

редмови сенійора українських журналістів І. Кедрина-Рудницького та двох вступних статей, збірка М. Малецького складається з таких сімох розділів: I. Громада, партії, СКВУ; II. Дивізія, комбатанти; III. На церковні теми; IV. Замість рецензій; V. Правозахисники; VI. Проблеми нашого часу; VII. Зовнішня політика. Разом до збірки введено 44 коментарі на різноманітні теми, які повинні цікавити кожну культурну українську людину.

У передмові Іван Кедрин правильно відмітив, що книжка Мирослава Малецького "заторкує, поруч із злободенними, також цілу низку вічних і тривких проблем"... Ale її вартість і корисність заключається не стільки в широкому діапазоні заторкнутих у ній тем (хоч і це важливе), скільки в спокійному, розсудливому й незлобному тоні автора, що заставляє кожного думати й не дражнити наших національних болячок.

Передові статті пишуться завжди "на ходу", тому їм часто бракує перспективної глибини й об'єктивності. Кому з сумлінних редакторів не відоме почуття вини, а то й сорому за те, що, поспішаючи, написав не те, що треба, або не так, як треба? Принаймні мені воно знайоме аж до фізичного болю. А втім, читаючи рецензовану збірку д-ра Мирослава Малецького, я не завважив у ній нічого такого, чого автор мав би зреагувати чи соромитися, хоч дещо міг би висловити трохи інакше. Можливо — це просто щаслива вибірка. Із 44 вибраних коментарів я відкинув би тільки один, а саме — надто суровий і суб'єктивний коментар на книжку Данила Шумука "За синім океаном". Коментар написаний ще в 1974 році, "під першим враженням" від прочитаної Шумукової книжки. В ньому Малецький пише, між іншим, таке:

"Нам дивно, що автор в час своєї діяльності в визвольному підпіллі зустрічав тільки таких провідних його членів на різних щаблях організаційної ієрархії, яких амбіцій, жадоба влади та негуманність далеко перевищували їх ідейну настанову... Він (Шумук) нам нагадує такого українця, який ніколи не продумав справи до кінця, чи це з інтелектуального лінівства, чи просто з неохайноти: захопиться, спалахнє, розчарується і згіркне... Якщо спогади Шумука дозволять нам знайти причини наших невдач, в першу чергу в людях типу автора, у їх характері та настанові — тоді вони свою мету осягнули".

На жаль, книжка Данила Шумука не дозволить нам знайти причини наших невдач, бо її в дуже короткому часі викупили і знищили ті, кого Шумук заслужено й ще мало критикує. Можливо, що кращою буде доля поширеного видання Шумукових спогадів, яке готове видавництво "Українські вісті". Зрештою, навіть короткий уривок із Шумукових спогадів, що був надрукований у "Нових днях" за листопад 1981 року, переконає читачів у тому, що Данило Шумук зустрічав у підпіллі і на засланні також гарних, ідейних і чесних провідників (хай порівняно й мало), згадує їх з пієтизмом і до інтелектуально-лінівих аж ніяк не належить. І хоч за 50 років

безперервної боротьби та тюремних поневірянь він утомився, але не втратив віри в українську людину, не покаявся і не згірк. Тому приписувати наші невдачі людям Шумукового типу — невіправдано й несправедливо. Шумукова "наполеонівська" поза може декого неприємно вражати й викликати недовір'я до деяких його описів, але не можна, на мою думку, ставити Шумукові в провину те, що він оцінює бандерівську ОУН не на підставі постанов 3-го Великого Збору й демократичної платформи УГВР, а згідно з давно засвоєною поведінкою великої більшості активу й членів тієї організації. Кінець-кінцем, і сам д-р Малецький оцінює бандерівську ОУН на еміграції не на підставі постанов 3-го Збору, а на підставі дій її теперішнього проводу й було б дивно, якщо б робив інакше.

А втім, як уже згадано, в цілій збірці поміщено лише цей один коментар, написаний не так, як мені цього хотілося б. Звичайно, є в ній чимало й інших тверджень, які можуть викликати заперечення чи бодай дискусію, але ж будити думку й звертати увагу на спірні проблеми — це й є головне завдання передових статей і коментарів. Наприклад, у добрій і потрібній статті "Політична концепція і Дивізія" натрапляємо на таке: "Вищі командні пости у Дивізії не були обсаджені нашими командирами, але звідки було їх взяти? Це була модерна війна і від командирів вимагали відповідних кваліфікацій" (стор. 104-105).

Годі заперечити факт, що серед галичан не було в той час вищих командирів з модерним військовим вишколом і досвідом. Але ж сотні, якщо не тисячі, таких командирів-українців гинули тоді з голоду в німецьких таборах для полонених. Чи хтось з організаторів Дивізії думав про них і робив заходи, щоб їх заангажувати? Було б цікаво бодай тепер про це довідатись...

Місце народження є специфічне західне виховання автора, мабуть, мимоволі пробивається і в полемічному коментарі на церковні теми п. н. "Камо грядеш?" Не називаючи імен, автор гостро засуджує українських католицьких владик і чільних представників монаших чинів за те, що вони, "злякалися ватиканських бюрократів", виломились "з одного церковного і навіть національного (?) фронту" і не підтримують боротьби за патріярат "Київсько-Галицький і всієї Русі". Він пише:

"Вони винні українській спільноті вичерпні та обґрутовані, а не "двоєзначні" вияснення своїх позицій. І якщо ці позиції йдуть у розріз із сподіваннями і переконаннями вірних, яких вони мають претенсію (?) духовно очолювати, то думаємо, що не важко буде їм витягнути відповідні консеквенції... Віримо, що вони почують голос

^{*)} Петро Балей. **Обезвласнене суспільство: марксизм — утопія в теорії і терор у практиці**. Видання Українського Культурного Осераедку в Лос Анджелесі, 1981 р., 686 стор. Ця книжка заслуговує на окремий детальний огляд.

свого сумління... і завернути на шлях спільної долі нашої церкви і народу" (стор. 128-129).

Прочитавши таке, українці православного, протестантського та інших віровизнань (цебто значна більшість українського народу) можуть тільки здивити плечима: який "один церковний і на- віть національний фронт" має на увазі автор? І шлях спільної долі якої нашої церкви, і якого на- роду? Чи застановляється автор над тим, що коли б наші владики (провідники!) рахувалися ви- ключно зі сподіваннями і переконаннями вірних, то не було б у нас Берестейської унії, ані тим- більше нинішньої боротьби за католицький па- тріярхат?

Я ніколи не поділяв думки, що українські православні владики, з Київським митрополитом виключно, погодились на Унію і "продались" Римові виключно за матеріальні вигоди і сенато- торські привілеї для себе в польській державі. Вони рішились на цей ризиковий крок у пере- конанні, що в тодішніх складних умовах це було в інтересах усіх іх вірних. Їхній гріх полягав лиш у тому, що вони не зуміли або занедбали довести це — ясно, а не "двозначно" — до свідомості українських і білоруських панів та народних мас, щоб здобути загальну підтримку.

Сучасні українські католицькі владики опинилися в дуже подібній ситуації навиворіт. Може немає конкретних підстав обвинувачувати їх у шкурництві чи якісь "національний зраді", хоч такі закиди вже зроблено все одно. І виглядає, що навіть таким вдумливим та зрівноваженим діям як д-р Малецький тяжко чомусь зрозуміти, що владики можуть мати не особисті, а дуже поважні політичні причини проти католицького патріярхату "для всієї Русі" під сучасну пору. Наприклад, вони можуть боятися, що фактичний контроль над патріярхом (хто б ним не став) здобудуть не ватиканські, а кремлівські бюрократи. Або, що дарувати Україні католицького па- тріярха в час, коли неможливо оформити український православний патріярхат, було б не лише нетактовно у відношенні до великої більшості українського населення, але й могло б кинути багатьох знову в обійми російського православ'я й унеможливило б один український національний фронт, може, на віки вічні. Тому українські ка-толицькі (і православні!) владики справді винні українській громаді вичерпне, чесне й обґрунто-ване вияснення, яке довело б до громадського миру й відклало б вирішення спірних церковних справ до часу здобуття незалежності українсько- держави.

Я не хотів би, щоб цих кілька завваж читачі потрактували як критику книжки Мирослава Малецького чи діяльності Братства кол. Воякіз 1-ої Української Дивізії УНА, яке він очолює. І що ж я цінну публіцистику автора й вважаю, що саме завдяки йому й таким, як він, ролі Брат- ства в житті української громади значна й на- скрізь позитивна. Конструктивну діяльність і ролю Братства найкраще символізує участ у делегатському з'їзді з одного боку генерала Петра Григоренка, а з другого — генерала канад- ської армії Степана Андруника, про що й пише

автор в одному з коментарів. Це свідчить таки про широкий, а не локальний горизонт братчиків-комбатантів.

У вступному слові до своєї збірки автор за- питує:

"Чому наголовок збірки — "Без ілюзій"?... І відповідає: "У нашій політиці закоренилася гли- боко "засада": "Бажання — батько думки". То- му в такій атмосфері ілюзій часті. Не творити ілюзії в політичному житті — це штука, і такої штуки треба нам читати, бо інакше розпліне- мося в емоціях політичної екстази чи зневіри".

Чи ж пощастило авторові визволитись від ілю- зій? Майже. Принаймні, в більшій мірі, ніж ба- гатьом іншим політікам і публіцистам. Та все ж таки і в його коментарях помічається плетиво чотирьох популярних ілюзій, які заважають нам бачити справи такими, як вони є. Може хтось авторитетний і відважніший виведе ці ілюзії на сонячне світло. Я ж їх тільки назву:

1. *Український католицький патріярхат.* Чи не буде він ілюзією навіть тоді, як його визнають? Скільки незалежності і сили має патріярх у цен- тралізованій системі католицької церкви?

2. *Віра у "всеспасальну" виборність.* Виборність добра в громадах і в організаціях. На національ- них верхах — до виборності ми, на жаль, ще не дорошли. Тому тим часом можемо мати тільки домовленість, або диктатуру й громадянську війну. УНРада й УККА — найновіші докази.

3. *Віра у "краще" молоде покоління — толе- рантніше, демократичне і т. д.,* що його старші "не допускають" до голосу й цим відштовхують від українських справ. Це ілюзія від початку до кінця.

4. *Віра в те, що український народ знайшов у правозахисному русі нові й задовільні форми змагань за свою самобутність і свої інтереси.* На жаль, — не знайшов... Правозахисні доку- менти в Україні малопоширені. Форми й методи змагань, які не в силі зупинити навіть русифіка- цію, що заливає вже й села і дитячі садки, не можуть вважатись задовільними.

Автім, годі мати якісь претенсії до автора за те, що він не позбувся й вищеназваних приемних ілюзій. Наша дійсність така незавидна, що більшість провідних людей, які позбуваються всіх ілюзій, стають пасивні і втрачають почуття спів- відповідальності за дальшу долю української нації. Тож треба побажати Братству колишніх воїків, "Вістям Комбата" і їх невтомному коментаторові-ідеологові Мирославу Малецько- му таку дозу ілюзій, яка не доведе їх до екстази, ні до зневіри, а лише допоможе їм бути й далі активними у виконанні потрібної й на загал ко- рисної роботи.

**"НОВІ ДНІ" ЧЕКАЮТЬ ВАШИХ ПОРАД
І ДОПИСІВ НА РІЗНІ ТЕМИ
НАШОГО ЖИТТЯ!"**

ПОВЕРНЕННЯ ДО ЛЮДСТВА

ВІД РЕДАКЦІЇ. — Пишучи цього листа, авторка знала, що він може не дійти до адресата, осісти в її особовій справі або ж потрапити у "Самвидав". Частково вона цензурує сама себе пропускаючи подрібні, що могли б кого-небудь скомпромітувати. Літературні обробці ми листа не піддали — щоб зберегти свіжість цього документа наших днів.

Добрий день, мої дорогі, рідні... Пише вам ваша Валя. Нарешті я маю можливість написати вам про все, що я за цей час дізналася і як я тепер живу. Скоро вже буде два місяці мого нового життя, але ще до 16-го червня я була під владою наглядачів від партії.

Від самого часу зльоту літака в Києві у мене була лише одна думка: як повернути так, щоб більше не вертатися на ту каторгу, що голосно звється "радянським способом життя". І врешті-решт вирішила: що б не сталося — назад живою не вернусь! До якої міри ми задурені людиноненависницею пропагандою — я лише потім зрозуміла... Ніхто нікому не вірив, скрізь шукали підступність і хитрість, ворожості чекали від цього світу на кожному кроці — такою в'їхала група київських туристів у Югославію...

Із самого початку я старалася триматися окремо, щоб краще самій було діяти. І почалося... Перекладач нам ще в автобусі, при в'їзді в Белград, показав усі посольства: американське, німецьке, албанське і т. д., від чого наш "шef" і староста аж позеленіли. Вони суворо заборонили нам розмовляти з людьми і поділили нас на групи, — хто з ким повинен гуляти по місту і по пляжу. Але хто чекав, що там магазини такі, що можна згубитись, як голка в сіні; хто чекав, що там настільки веселий і добрий народ, що очікувати від них якоїсь підступності просто неможливо? У перший же день я вже сама ходила по місті, але без документів, бо пашпорти "шef" ховав у готелі в сейф і видавав лише при виїзді з готелю, що також мало психологічно діяти на людей.

Перше враження від Белграду — легкий шок при вигляді такої кількості товарів, доступності і краси того всього. Група зібралася перед обідом і мала такий вигляд, начебто всіх хтось мокрим рядном накрив. Усі були приголомшені до такої міри, що нічого не могли сказати, то й боялися сказати те, що думали. У моїх дівчат (з роботи) аж обличчя пожовтили і застигло запитання: як же так? Країна ж напівкапіталістична — а тут стільки всього? Чому вірити? Але ми всі дружно зробили вигляд, що віримо своєму "шefові", а не своїм очам. Після обіду возили нас по місту, а потім ми полетіли в Спліт. Ночували вже в готелі на березі Адріатичного моря. Звідти я вам посылала листівки, але не знаю, чи дійшли. Не

дивлячись на погану погоду, ми побігли до моря. Цю красу описати не можливо. Ми ходили якісь приголомшені: архітектура, люди, море, природа, ці прегарні будиночки простих людей, їхні нормальні, незалякані обличчя, привітність — усе це зробило на нас таке враження, що ми не вірили, що це та ж сама земля і що таке є на цьому світі. Я на все те лише дивилася, виконувала все, чого від нас вимагав "шef": перед виходом в їдалню збиратися в вестибулі готелю, з-за столу вставати лише разом з ним, ні з ким не розмовляти, триматися по 5 чоловік і на пляжі без дозволу нікуди не ходити — ні в кіно (не дай Боже на сексфільм!), ні в бар. Режим є режим. Ця зараза по всьому світу розповзтися хоче!

Потім були на екскурсії в Спліті, а після екскурсії в готелі до дівчат підсіли хлопці, потім і я підійшла. Познайомились. Хлопці — моряки, механіки з Одеського пароплавства, тут на ремонті кораблів працюють. А ще в Спліті я купила собі купальник і сербохорватський словник, добре його простудіювалася і вже могла більш-менш розмовляти з місцевими. Але треба було спробувати отримати якусь інформацію від наших. Один із хлопців видався мені більш-менш розвинутим, і з ним я завела розмову. Ми пішли в бар зі своєю горілкою, там вже "група" витанцювувала, і тут я вперше "кока-колу" спробувала. На другий день шef наш попередив, щоб ми не сміли розмовляти з чужими, що росіян тут на роботі нема, а ті хлопці — невідомо, хто такі. Ми пообіцяли і розповіли про те хлопцям, вони дуже розсердилися і сказали, що такого дурня ще не зустрічали. Я дала їм зрозуміти, що вірю їм, а сама підозрювала, що таких "наші" спеціально тримають, щоб за групами слідкували. Так що я сама від них чекала хитроців і вела себе цілком лояльно і пристойно. А потім ми пішли на ковбойський фільм...

У магазинах продукти є абсолютно всякі... Ось так живуть ці люди. Після СРСР — це рай земний... Люди їдуть по всьому світу і шукають, де їм краще, і везуть у Югославію валюту. Процедура отримання закордонного пашпорта — заява і яких 7 днів чекання — і будь здоров, і їдь, куди хочеш. Вони і мандрують і мови знають, і часто одержують за кордоном кваліфікацію. Але про це я потім дізналася, а поки що випитувала у хлопців-моряків, чи можуть вони із морським пашпортом поїхати у Грецію або в Італію. Але вони самі — дурні залякані, трималися лише по троє, пашпорти їхні зберігалися у заводоуправлінні, і без консула вони з міста і кроку боялися ступити: один мені сказав, що поліція югославська відразу ловить таких і відправляє в Союз. Словом, нічого від них я не дізналася, і наша дружба вже почала мені заважати... Потім нам ще за кіно "влетіло", потім ще раз "влетіло"

— за секс-фільм, а потім уся група дружно пішла на цей самий фільм. "Шеф" не витримав критики: бути в Югославії і нічого не побачити — це треба бути вже останнім дурнем! Правда, я сказала, що нічого особливого у тому фільмі немає...

Я твердо вела далі свою політику: проладала сама, досить довго гуляла, спізнювалась до гурту. Це все для того, щоб, коли "зміюсь", вони відразу не шукали, звикнувши до моїх запізнень.

Тепер, коли згадую, аж смішно стає, які хитрі заходи доводилося опрацьовувати в результаті дезінформації і необізнати. А можна ж було просто піти в поліцію або поїхати в Італію — дорога ж пряма і кордон відкритий. Але ж я того всього не знала і в кожному зустрічному підозрівала чекістів або ж провокатора.

Так ми прожили до 12-го червня. Потім їздili на водоспад Крку, милувалися прекрасними місцями Далмації: серед каміння — трошки землі і росте виноград, цибуля, перець, томати, оливки, інжир. А земля ж на 70% із каміння — а люди все одно мають що істи — не те що ми, на Україні. Я дивилася на все це з автобуса, бачила результати їхньої титанічної праці (виноград на камені і на привозній землі, руками зроблені терраси на скелях!) і беззвучно плакала, що на Україні і земля добра, і люди трудолюбиві, а живуть у двадцять разів гірше за югославів! А крім того — наше начальство періодично показувало своє хамство, свою невихованість і "владу" членам групи — і це мене зовсім добивало. Були моменти, коли я розслаблялася: усе, мовляв, добре, красиве море, я загоріла і... може нічого не треба думати, робити лише те, що кажуть, і все стане просто і спокійно. Куплю Юркові джінси і шкірянку Грицькові — і назад привезуть, і все піде звично і зрозуміло. А тут не знаєш, як діяти, що тебе чекає. Так просто. І так непросто було все таки довести до кінця задумане. Я сама собі сказала, що я повинна хоч щось толкове зробити в своєму житті, що, раз доля дала мені цей шанс, — не йти просто за стадом, а зробити свій самостійний крок. Я мусіла це зробити. Або пан, або пропав! В той же вечір я порозмовляла з югославом швайцарського підданства, все йому сказала і поспітала в ньюо ради. Він мав десь під 60 років, солідну посаду, і дуже співчутливо мене вислухав. Пробував мене відмовити, говорив про ностальгію і т. п. Але се таки порадив у Белграді звернутись у канадське посольство і ще сказав, що поліція біля посольства нікого не затримує. Так я собі й запам'ятала. Ця розмова тривала десь півтори години, і увесь цей час я боялась, що нас хтось підслуховує, хоч розмовляли ми на балконі. Але він сказав, що югослави такого не влаштовують, інакше до них не їздили б туристи і не було валюти. Але я була готова до того, що про мене вже "знають" і чекала найгіршого. На диво, нічого не трапилося, і ми виїхали 15-го червня в Белград. Літаки в Югославії американські — "Дуглас-9", "Боїнг-247" і інші. Вся техніка і технологія у них передова, вони навіть приймають наших не купують, кажуть, — погані. Воно так

і є. Як фахівець, я собі місця не знаходила, коли дивилась на те все, і проклинала ту владу, яка не дає країні нормально розвиватись, як усі інші.

Увечорі ми прилетіли в Белград, назавтра я вже з торбою вирушила у мандри. Пройшла по тій вулиці, де посольства, але канадського не знайшла. Пішла далі до музею Тіта, де він похованій і де виставлені всі дари йому від людей — документи, фотокартки. В цей музей ідути люди з усієї країни, і по них було видно, що йдуть вони не з-під палки і що вони насправді поважали Тіта. Я бачила, за що! Народ, видно, тут добре розуміє, від чого їх урятував Тіто, і тримають свою владу міцно, хоч їх лише 22 мільйони, та й СРСР старається нав'язати їм свій "розум". Але вони тримаються, і я з Югославії виїхала з великою позагою до цих людей. Українцям би повчиться у них! Нас же 50 мільйонів!

**

...Тепер я в Західній Німеччині. Якщо після Союзу мене приголомшила Югославія, то тепер я тим більше приголомшена. У нас виробили стереотипні поняття про Захід, і те, що я побачила, перевернуло все з голови на ноги. Я ніколи нічого подібного навіть уявляти не могла. Діти, старики, дорослі, жінки, студенти, заробітчани, емігранти — збіговисько народностей і рас — але всі мають один вигляд: розкучих, а головне — доброзичливих людей. Дивне діло — все як у віршах Симоненка: "Країна навпаки". Щоб тут людина не мала чого вдягти і купити, що їй хочеться? Та влада б того не допустила! Я виїхала в тій своїй сукні і в плащі — а тепер у мене одягу більше, ніж лишилося вдома! А я ще ж безробітна... Маю свій власний касетний магнітофон для вивчення німецької мови, з приймачем. Перечислювати все навіть соромно, і все модне, іншого навіть немає в продажі. Мюнхен виявився дуже зеленим, чистим, симпатичним містом, з прекрасно налагодженим транспортом. Але це місто, кажуть, найдорожче. Після Токіо тут найдорожчі квартири. Це дуже великий культурний центр — прекрасні театри, магазини, музеї. Уявляєте — мчить трамвай перед величезних букетів квітів, і всі сидять, немає товкучки, немає важких сумок у жінок. Я перший місяць боялась у магазини заходити, бо там такого всього стільки, що я губилася і не відразу в тому звалищі товарів могла знайти те, що мені потрібно — хоч воно все ідеально розставлено і розфасовано. І що тут для дітей? Та все! Дітям усе дозволено, але й про освіту їхню дбають. Простий приклад: одного хлопчика, що недавно з Ленінграду, повезли в Швайцарію на відпочинок. Для німців це коштувало 90 марок, а для емігрантів — 50. Прекрасне італійське взуття коштує від 29 до 300 марок. Вибираї по грошах своїх! І все це породило в людей відсутність стремління до вживання кращого одягу. Тому на вулицях Мюнхену переважно фігурують джінси, різновиди комбінезонів, спортивного взуття, одягу з чистої бавовни і т. д. Вишуканість можна побачити лише в театрах і у важливих установах — бо там інакше вже не можна. Була і на пляжах. Один біля

Олімпії — платний басейн, вхід — 2 марки. Зелена підстрижена трава, дерева, басейн для дорослих і для дітей, душ, теніс, буфет... І ніде я не відчувала тиску "капіталізму". Люди як люди — тільки культурніші. (Як я давно російського "мату" не чула — щоб він пропав!). І розумніші: самі не сміять — і наглядачі за ними нема... У Мюнхені мене вразила відсутність поліції: нема — і все! Лише недавно побачила я двох поліцай в на центральній площі під час передвиборчих виступів. А як люди співають, грають, дудлять пиво, їдять! Фантастично! Хтось у Києві людям без кінця нав'язує думку, що вони забагато їдять. То — остання сволота. бо так, як їдять тут (і що!) — у Києві і не мріють. На площах співають студенти, які під час канікул їздять по всьому світу. Тут запросто зустрінеш людей з усіх країн — мова при тому не перешкоджає. Якщо ти не розумієш, то тебе зрозуміють... Але, звичайно, вдосконалювати мову треба.

Є у Мюнхені дві українські церкви, інтернат, університет і майже 4 тисячі українців. З ними я познайомилася і відзначала деякі свята. Була із студентами університету: і студенти, і викладачі були з Америки, Канади, Англії, Франції, Єспанії, Югославії, Італії, Австралії!). Зробили ми вечірниці та поїздку в Альпи. Їздила я, слухала наших пісень, дивилася на всю оту красу — і ридала за тими людьми, яких на все життя скрідано і які помруть, так і не побачиши, на якій прекрасній землі вони жили. А тут навіть безробітний може мандрувати... Де ще існує такий лад? Усе тут для людей. усе для блага людей. Я ось вулицю можу спокійно перейти, знаючи, що всі авта мене зачекають. Це не тільки культура і доброзичливість, але й здобуток влади — так зв. "капіталізму". Податки тут, правда, дійсно високі — але ж зате людину не принижують низькими заробітками! Люди не перетруджуються. Скільки потрібно — зароблять, і ніяких тобі "перевикопач плеїну". Чи можна все це описати? Навряд! Це треба побачити на власні очі. А задля цього треба боротися. Лише в боротьбі є смисл, бо те життя, що сьогодні мають наші люди — то свинство, приниження їхньої людської гідності і чести. Я тільки тепер зрозуміла, що з нас там зробили: злих, замучених, затурканих, заляканих, бездумних телепнів! І сіли ж на шию народам, — ще й славу заставляють співати!

Радянська пропаганда експлуатує глобальні недоліки капіталізму у своїх цілях, але майже ніколи не говорить конкретно, як живуть люди. А тут усі "заробітчани" — на своїх машинах, посилають матеріальну допомогу рідним додому, і вони дійсно завалили цю Німеччину дармовою робочою силою. Чекаючи на політичний притулок, такі, як я, отримують 10 марок в день (100 грамів чорної ікри коштує 2.35 марок), а раз на квартал — 300 марок, маючи при цьому квартиру зі спальню і всіми вигодами. Це не виключає можливості тимчасового приробітку. Вивчення мови також оплачується державою, навіть якщо курс триває 9 місяців. Уявляєте, як мені

все це було сприйняти? А література, а нова інформація?! Я лише молю Бога, щоб Він подавував мені здатність — викинути все з голови, що мені напхали там, і взяти все те, про що я дізналась і ще дізнаюсь тут. Тепер це для мене — найперша проблема. Я прочитала лише кількох авторів — і мені відкрилася вся підлість і хитрість тієї влади, так що мої здогади щодо армії Ковпака — то цілковита правда, і вони багато чого нарібили такого, про що ми навіть не здогадуємося. І тепер роблять. (— Ред. — Авторка вважає, що комуністичні партизани Ковпака мали шанси звільнити Україну від гітлерівців ще до приходу Червоної армії. Тому, — згідно з деякими українськими дисидентами, — із українськими партизанами Ковпака Москва розправилася так само, як і з учасниками Варшавського повстання: віддали їх німцям на розтерзання, послали у безглазий рейд на Карпати). Пересилаю вам деякі виписки із Зінов'єва — про суть того устрою, його методи і цілі, а ви вже самі робіть висновки. Бо я мала рацію: людина, яка так багато працює, не повинна так жити, як я жила! Це підтверджується скрізь, тому вони так сильно бояться цієї літератури і всякої інформації взагалі. А Захід? Люди як люди. Увійшли у метро — і наче не відрізняєш їх від київських людей, тільки немає товкучки і тяжких сумок у житок. Немає тієї злости і нестремних виразів, злого виразу обличчя.

Перше мое враження про людей: наче діти. Безпечні, правдичі, добрі і дуже довірливі. Була "заварушка" в Польщі (та й досі тягнеться...) — когось зняли, когось поставили, щось пообіцяли... Дехто з поляків навіть на роботу вирішив іти. А ці зраділи до безпам'яті: нарешті трудовий люд чогось досяг! (— Ред. — Писано восени 1980 р.). А я не вірила, говорила, що так просто нічого не буде, що то не така влада, щоб віддати назад накрадене. Вони думали, що я перебільшу. Пройшло кілька днів — і що ж? Почалися маневри військ Варшавського договору, а робітники знову пішли на страйк. А в газетах із Союзу (бо я тут усю періодику маю) слабенько згадують про "деякі помилки". Негідники! Люди голодають — а вони все замазують і перекручують!

На еміграції дуже цікава ситуація, багато різних груп і течій, ідей та розмов про можливості боротьби. На зборах, присвячених 35-річчю переходу українців на Захід, таких як я, було ледь чи 20 чоловік. Решта — або батьки, або діти. Ті вже забули, а ці навіть не уявляють. Виховується в них національна гордість, знання української мови, культури, літератури, але видно, що для них Україна — як для нас у Києві — Захід: далі, ніж Венера...

Що можу ще сказати? Я часом думаю, що надто різкий крок я зробила, перекреслила все своє минуле життя, мені дуже шкода через розлуку з вами, але як згадаю ту сволоту, що затравила наше життя, я подумки "загинаю" такий "мат" на їхню адресу, що якби вони лиш почули... Та вони, власне, чули, але не всі. Позичають у сірка очі і знову тлумачать, що все добре, що вони — за народ... Якби ви знали, скільки в

мене на них зла буває! Я ненавиджу брехню, а тут виходить, що все життя жила в морі брехні, до того ж грубої, безсовісної, підлої. Мене навіть сон часом лишає: за що, чому ж це так, не вже на них кари не буде? А хто їх покарає? Може, ми?

...Буду закінчувати. Хочу ще сказати, що тут ніколи людина не приижується і не пропаде, якщо сама не захоче. Що б вам про мене не говорили ті запроданці — нічому не вірте. А я тим часом буду з людьми, які борються з тим б...ством, що зветься "комунізм".

Яр СЛАВУТИЧ
Голова Укр. Шекспірівського Т-ва

25-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО ШЕКСПІРІВСЬКОГО ТОВАРИСТВА

1982-го року минає 25-річчя Українського Шекспірівського Товариства, що було засноване в 1957-му році в Західній Німеччині. Засновниками були, передусім, письменник Ігор Костецький та професори Ярослав Рудницький і Дмитро Чижевський.

Перші дві декади товариства позначились видавничу діяльністю. З-під пера його членів, заходами видавництва "На Горі", вийшли у світ такі книжки Вільяма Шекспіра: "Ромео та Джульєта" (1957) і "Шекспірові сонети" (1958) — переклад Ігоря Костецького, "Трагедія Макбета" і "Король Генрі IV" (1961) — переклад Теодосія Осьмачки та "Король Лір" (1969) — переклад Василя Барки. В той же час в українській періодичній пресі друкувалися переклади сонетів і поем Шекспіра — Святослава Гординського, Олега Зуєвського, Василя Онуфрієнка, Яра Славутича, Остапа Тарнавського та інш. Протягом останніх двох років надрукував свої переклади Святослав Караванський.

Члени УШТ займалися також дослідженням творчості Шекспіра, зокрема українськими перекладами з нього, аналізом вистав п'ес тощо. В американському Шекспірівському квартальному з'явилися англомовні рецензії Я. Славутича. В україномовній пресі були надруковані статті Костянтина Біди, І. Костецького супроводжував свої переклади просторими статтями, в яких давав інтерпретацію творчості англійського поета і драматурга. Олесь Бабій видав окрему книжку про Шекспіра (1965). Заходами Оттавського університету і видавництва Гейтвей в Едмонтоні 1976-го року вийшла у світ велика монографія Орисі Прокопової про українські переклади Шекспірових сонетів (основана на її докторській дисертації). Недавно Ірина Макарик також захистила докторську дисертацію на шекспірівську тему.

Першим головою УШТ був Д. Чижевський, а його заступником — Я. Рудницький. Потім головував К. Біда. 1979-го року обрано сучасну

управу УШТ: Яр Славутич (голова), Я. Рудницький (заступник), Орися Фербей (секретарка), О. Зуєвський та І. Костецький — члени. З метою поширення діяльності товариства, управа вирішила влаштовувати на науковому форумі шекспірівські сесії з доповідями. Перша така сесія відбулася 4-го червня 1980-го року в Монреалі, в рамках річного з'їзду Канадського Товариства Славістів. Доповідачами були Володимир Жила, О. Зуєвський, Валер'ян Ревуцький і Яр Славутич.

У 1982-му році УШТ влаштує 8-го червня в Оттаві, у рамках того ж КТС, другу сесію із трьома доповідями: "Інтерпретація Шекспіра в Україні" І. Макарик, "Шекспірівські образи в українській літературі" Бориса Шнайдера та "Федкевичеві переклади з Шекспіра" О. Зуєвського. Крім того, будуть прочитані нові переклади Шекспірових сонетів. УШТ запрошує українське громадянство на цю сесію, зокрема українців Оттави та околиць.

Недавно управа УШТ мала засідання, на якому ухвалено поробити заходи, щоб відзначити 25-річчя існування УШТ ювілейним літературно-науковим збірником, у якому заплановано вмістити дослідження, статті, рецензії та нові переклади Шекспірових творів. З цієї нагоди просимо шекспірівців, перекладачів та всіх інших осіб, які цікавляться Шекспіром, відгукнутися на нижче подану адресу. Охочі стати членом товариства мають прислати одноразову членську вкладку в сумі 10 дол.

Prof. Yar Slavutych
Edmonton, Alta., Canada I6J 2E1

Адольф ГЛАДИЛОВИЧ

ДЕЩО ПРО ЮРІЯ ВУХНАЛЯ

Добре, що "Нові дні" передрукували принаймні дві гуморески талановитого, але маловідомого в нас письменника Юрія Вухналя — однієї з безчисленних жертв російського комуністичного терору.

Перший том словникової Енциклопедії Українознавства із скрупними біографічними даними про Юрія (а не Юхима, як там помилково подано!) Вухналя (Івана Ковтуна) вийшов ще в 1955 р. Тоді енциклопедія, очевидно, не мала докладніших даних про Вухналя, і зокрема дати його смерті, бо, як згодом було сказано в "Історії Української літератури" (том 7, Київ, 1971), "провідні сатирики (Остап Вишня, П. Капельгородський, Ю. Вухналь, В. Чечвянський, П. Ванченко, О. Ковінька та ін.) були вилучені з літературного процесу"; про них не вільно було згадувати.

Замовчування Юрія Вухналя в Сповітському Союзі тривало близько тридцяти років. Допіру в 1964 р. у Видавництві художньої літератури

"Дніпро" в Києві вийшла друком сімнадцятьтисячним тиражем невелика книжка "Гуморески" Юрія Вухналя. В книжці надруковано тільки частину гумористичних оповідань Вухналя (нема в ній, наприклад, гуморесок "На груші" й "Полова проблема", що їх тепер помістили "Нові дні", ані розділу "Як Фед'ка Гуску в театрі качали" із "Життя й діяльності Фелька Гуски").

Передмову до гуморесок написав літературознавець Іван Зуб. Він подає в ній докладніші біографічні дані про гумориста. Отож Юрій Вухналь (Іван Дмитрович Ковтун) народився 5-го жовтня 1906 р. в селі Чорнобаївці, тепер Ізюмського району на Харківщині. Він учився в сільській школі й в Куп'янській гімназії. В 1922 р. вступив на педагогічні курси імені Григорія Савича Сковороди в Харкові. Письменницьку кар'єру він почав як сільський кореспондент газет. Його перший допис "Перезибори" надрукували в 1923 р. в газеті "Селянська правда". Перша збірка його нарисів і олозідань "Червоні паростки" вийшла друком в 1925 р. Згодом він став інтенсивно працювати в ділянці сатири й гумору. Важливіші його гумористичні твори — "По злобі" (1927 р.), "Початкучий" (1929 р.), "Гуморески" й "Життя й діяльність Фед'ка Гуски" (1929 р.) і "Одружіння Гаврила Ратиці" та "Щирій українець" (1930 р.). Крім того, Юрій Вухналь — автор репортажу з поїздки до Грузії й Азербайджану в 1929 р. "Крилатий рейд", книжки вражень з подорожі за кордон "Люди моря" (1935 р.), пригодницького роману "Яструби" (1930 р.), науково-фантастичного роману "Азія́тський аероліт" (1931 р.) та оповідань і повістей для дітей і юнацтва — "Товариш і товаришок", "Юнбуд", "Чанг" і "Пригоди професора Кіма". Юрій Вухналь належав спочатку до Спілки Селянських Письменників "Плуг", потім до організації комсомольських письменників "Молодняк", а з 1930 р. до "Пролітфронту" — організації, яка, як каже Зуб, "по суті мало чим відрізнялася од "Валліте". Як член "Пролітфронту" Вухналь "виступив із похмурим твором "Аборигени двору мадам Пищимухи". Зуб уважає, що цей твір — "поразка письменника, на щастя, поодинока". "Неоцінену допомогу Вухналеві, як і багатьом іншим літераторам, подали" — каже Зуб "одверті виступи партії проти помилок і схиблень "пролітфронтизмів", неправильного розуміння ними деяких актуальних проблем тогочасної літератури". В січні 1931 року Вухналь подає заяву на вступ до ВУСПП-у (Всеукраїнської Спілки Пролетарських Письменників), але, як зараз побачимо, і цей крок не врятував цькованого письменника від загибелі.

"Сьогодні важко уявити", — читаємо далі в передмові до "Гуморесок" — "в якому жанрі

Клавдія ФОЛЬЦ

НЕ ЗА ЗДРЮ...

Не заздрю тим, хто має дивну вроду,
Кому до ніг кладеться цілий світ;
Колись краса, як камінь, піде в воду
І зникне геть, неначе пустоцвіт.

Не заздрю тим, в чиїх руках мільйони,
І хто в житті — фінансовий мастак;
Вони ж усі — немов хамелеони
Готові всіх продати за п'ятак.

Не заздрю й тим, що за величність чину
Грізуться, мов собаки за смітник...
Я заздрю тим, що мають батьківщину,
Родину й друзів, відданих повік!

повніше розквітнув би талант Юрія Вухналя — гумориста, нарисовця, повістяра, гуманіста. Йому не довелося дійти зеніту творчості: при тяжких порушеннях соціалістичної законності за культуру особи Сталіна він став жертвою безпідставних звинувачень. Помер письменник 15 липня 1937 року". Де й якою смертю помер Вухналь, Зуб не каже, але всім ясно, що письменник згинув з рук НКВД.

До інформації про дату смерті Вухналя дода-на в передмові примітка такого змісту: "В антологічних збірках та інших виданнях останнього часу, де подавалися факти з біографії Юрія Вухналя, дату його смерти помилково позначили 1943 роком".

В Українській Радянській Енциклопедії (том 5, Київ, 1980 р.) є коротка стаття про Івана Дмитровича Ковтуна (Юрія Вухналя) — дата й місце народження, дата смерти, (але місця смерті не подано!), назва літературних організацій, до яких належав письменник (нема згадки про його належність до "Пролітфронту"!) та заголовки й рік видання деяких його творів. В кінці статті згадка про дві його книжки — "Товариш і товаришок" (Київ, 1963 р.) і "Гуморески" (Київ, 1968 р.). Ці дві книжки, мабуть, останні видання Вухналевих творів, які з'явилися в Україні після його "реабілітації". Виглядає, що він там тепер знає у неласці "власть імущих" — його, щоправда, вже не замовчують, але його творів не друкують.

А як справа мається з Юрієм Вухналем в українській діаспорі? В мене зберігається тоненька (32 сторінки!) книжка — його "Життя та діяльність Фед'ка Гуски" з коротким вступним словом від редакції цього видання. В книжці не подано, хто її видав, ні де й коли вона вийшла друком, але я собі пригадую, що вона одна з тих, що їх після Другої світової війни видавали наші біженці в Німеччині й Австрії. Ця, убого видана книжечка, мабуть, єдине видання Вухналевих гуморесок, на яке досі спромоглася українська еміграція.

ПРИВІТАННЯ ДЛЯ ФКУ

Фонд Катедр Українознавства Гарвардського університету повідомляє про своє 25-ліття. Від душі поздоровляємо ентузіастів, які розпочали й успішно провадять свою виняткову місію. Ред.

"КРИТИК"

Не згадувала б я про цю подію, яка сталася вже пару літ тому, коли б вона не залишила мені такої непримісної звічки.

Я згадую про цю подію на кожному концерті чи виставі, на кожному святі чи академії, і взагалі, де лише збереться гурт людей. Та часто і в інших випадках. Та краще почин від самого початку.

Приїхала з Америки до Австралії на концертну гостину Капела Бандуристів ім. Т. Шевченка. В місцевій газеті сповіщалось, що до складу капелі належить 45 співаків та бандуристів, включно з диригентом.

Як звичайно в таких випадках, були чекання, хвилювання, знайомства, зустрічі і т. інш.

Концерти в місті Сіднеї, з появою заleло глядачів (бо люд з'їхався з близьких і далеких окраїн), проходили з великом успіхом.

Громові оплески, вітання, подяки, квіти, серпантини, стоячі овації, тобто було все, що належить до великого успіху.

Та ось на одному концерті, після багатьох додаткових номерів, кутина заснулась і більше не відслонилася. Концерт закінчився.

Глядачі замінили залі з підлоги, одні поспішають до потягів, інші до авт., а ще інші, вийшовши з театру, стояли гуртами і говорили зі своїми знайомими чи родичами, з якими не бачилися вже роками, бо за багатінням не мали часу на відвідини.

Стояли і голосно дивувалися, як всі змінилися, як повіростали діти — та що там діти, внуки вже ростуть! Ой, як скоро життя минас!!! А ще ж не прибдали всього, що хочеться. От і правою, як скажем, через це і часу не маємо.

Бо ж синові треба нове авто!

А молодшому — мотобайк! А батько хоче більшого човна, з кабіною, щоб не спалити під неймовірно гарячим австралійським сонцем та не дістати пістрика шкіри! А донька вибирається в подорож довкола світу! І т. д., і т. п.

Може в наступному році завітаємо на Різдво або Великдень. Побачимо, як складуться обставини.

Тут же, недалеко від дверей театру, стояв невеликий гурт місцевих мистців, що обговорювали щойно бачений концерт, кому що подобалось, а кому ні.

Дещо було бездоганно, а дещо мало недотягнення і могло б бути краще. Але, враховуючи несприятливі еміграційні умови праці для мистців та далекі відстані, все ж таки мусимо визнати, що капела не абікня мистецька одиниця на чужині, і ми можемо гордитися нею і бути вдячними за те, що вони відважилися відвідати Австралію, не знаючи, чи їм це оплатиться.

Недалеко від цього гурту стояв собі чолов'яга середнього зросту, дбайливо вдягнений у темний стрій з білою сорочкою та краваткою. Типовий кавалер з минулих років. Він якось нетерпляче переступав з ноги на ногу, ніби чекав на когось.

Але було помітно, що він прислухається до розмови мистців.

І раптом він підійшов руничими кроками до гурту і досить зднеровіваним голосом випалив:

— Вибачайте, шановні панство артисти, що втурчуються до вашої розмови. Чую, що всі ви так вихвалаєте капелою, а ніхто з вас не помітив, що вони ж всіх надули!

Постала мертві тиша. Всі отетеріло переглянулися і не знали, що відповісти незнайомому.

Нарешті хтось відкашлявся і несміливо запитав:

— Я-я-я то "надули"?

— А так, — каже чоловік. — Ви читали, що в газеті було надруковано? Г?: Скільки мусіло бути співаків та бандуристів? 45 разом з диригентом, чи не так?! — Знову перепитав він.

— Та-а-а, — погодились хором мистці.

— А ви помітили, що їх було тільки в першому відділі 45, а от у другому лише 44. — продовжував він дали.

Знову наступила ніякова мовчанка, і знову хтось з зусиллям видушив:

— Ну-у, можли-во, але ж...

— Що "але ж" ... Рекламуєте 45, то їй давайте 45. Ви заплатили гроші, щоб слухати 45 співаків, а вам дають лише 44. Зрозуміли?! Вас надувають, а ви мовчите, та ще і вихвалюєте. А я от критику справедливо. Подавай обіяння.

— Та послухайте, добродію, ця ж дрібниця не варта уваги, — завважив хтось.

— Як то — "не варта уваги", — знову скліпів "критик". Коли ви купуєте в крамниці сорочку за 25 доларів, а вам в руки будуть пхати ту, що коштує 20 доларів, то ж він її не візьмете, а за буде зірка грошей назад? Чи не так? А тут — всіх одурили, і ніхто на це не гур-гур. Коли б це були не наші люди, а чужинці, я б на них подав би до суду і змагав би відшкодування, але, враховуючи, що вони свої, та ще ї здалеко дороги, то нехай!

— Чекайте, добродію, — хтось запитав, — а як ви помітили, що їх в другому відділі було лише 44?

— А так, — відповів він гордово, як я ще був хлопчишком вдома, та пас вівці і мусів був їх рахувати щоранку й щовечора, і ось ця звічка залишилася зі мною на все життя. Що не побачу, та я рахую. От і дорахувався. А ви вірите все на слово. А ще кажете, що ви вче-е-ені, арти-и-сти... — докірливо з сарказмом протягнув він. Постояв ще мить з відкритим ротом, ніби щось хотів сказати, та зрештою передумав, махнув рукою, та би мовити: "Та що з вами говорити?" ... — і скорою ходою пішов, бурмочучи собі щось під ніс.

Присутні знову розгублено переглянулися між собою, а потім усі разом вибухнули сміхом. Оце так критик! Бахаючи один одному "Надобраніч", розійшлися до своїх авт.

Біля театру не було вже ні лялечки.

От відтоді і причепилася до мене звічка ото-го "критика" — рахувати все, що побачу. На кожному концерті чи виставі, на кожному... та я про це вже писала на початку. Чи може хтось мені пораду дати, як позбутись оцієї звічки?

ТАВРО БЕЗДЕРЖАВНОСТІ

(Закінчення з квітневого числа)

Д. Донцов замість спаювати національну спільноту, розбиту сусідами, роз'єднану вмутрі боротьбою між різними орієнтаціями (самостійницькою, московіфською, федералістичною і т. п.) радше допомагав розвивати розходження, ширити недовір'я та ворожість між вже національно свідомими українцями. Це від ділів українські суспільність на каству "луччин людей" та на інших, яких він звав опортуністами, свинопасами, угодочниками, гречкосіями, провансальцями тощо. Лайтмотивом його писання на внутрішньоукраїнські теми був саме поділ на "ми і вони". "Ми" — це визнавці доктрини Донцова, це орден луччиних людей, яким призначено вести інших не тому, що вони більш видючі, розумніші, досвідченіші, більш зрілі, а тому, що вони мають сильніший інстинкт влади, що вони більш вольгові, тверді, наявні жорсткі, нещадні і позбавлені моральних чи чисто гуманістичних турбот іуважливості. "Вони" для Донцова — це всі інші: демократи, ліберали, соціалісти, монархісти, паліції, католики, — тобто решта суспільства. Донцов виклюючав будь-який компроміс між групами в ім'я загальнонаціональних інтересів.

Компроміс між політичними групами в державно зрілих народів, зокрема в ЗСА — це вершок політичної мудрості, основа стабільності демократичної системи, запорука свободи людини. Для Донцова та вихованих на його ідеології оунівців компроміс — це був вияв слабості характеру людини або просто — запроданство. Голосом була і лишилася в ділених оунівців безкомпромісова боротьба не лише проти національних ворогів, але проти своїх земляків, своїх політично-партийних противників.

У висліді писань Донцова ідеологічне розуміння українства ще більше зазулилося. Щоб в瓦жати себе українським патріотом замало було прагнути незалежності для свого народу й працювати для нього, треба було ще визнати спіло і слухання доктрини Донцова. Треба було стати членом вже не українського руху, як це було перед Першою світовою війною, але вже "націоналістичного руху", тобто бути членом і прихильником ОУН.

Поглиблене недовір'я та ворожість між різними групами українців-патріотів і самостійників і ще більше звужене ідеологічне розуміння українського патріотизму та ідеологічне визначення української нації — ось спадщина Донцова, якої ми досі не позбулися. Теза про "близкуче відокремлення" одного суспільного табору в перших роках після вибуху Другої світової війни — це відгомін і прямий наслідок донцовських ідей.

Тезу про "близкуче відокремлення" треба вважати вершком недержавницького, політично-незрілого думання. Воно звужує українську націю до визнавців однієї ідеології, до членів і прихильників однієї політичної групи.

Рівночасно український народ виявлявся засланій, щоб захисти повним життям. Бацилі внутрішньої недуги нестралізували або і нищили те, що перші пробували творити. Шашелі підточували те, що робили будівничі. Так ми зависли між смертю і життям, борсаючись у власних конвульсіях.

У цій статті була спроба звесті різні симптоми нашого хворого політичного організму під одну діагнозу, якою вважаємо відсутність почуття єдності, консенсу між українцями, які інтегрували усіх українців у життезадатну, здорову спільноту. Замість єдності та згоди панує радісне відчуженість, недовір'я і ворожість між групами, як теж поміж поодинокими українцями.

Рівночасно в цій статті була спроба знайти причини цієї політичної недорозвиненості нашої спільноти. Кожна з цих причин вимагала б психологічно глибшою соціологічної і політичної аналізі. Це тема для майбутніх публістів, письменників і фахівців. Для пригадки наведу причини, які, на мою думку, не дозволили нам розвинутися в модерну політичну зрілу націю.

1) Довга бездержавність, зокрема відсутність у нашій історії періоду, коли б усі українські племена, землі і верстри були об'єднані під однією сильною свою центральною владою, не дала українцям нагоди навчитися думати категоріями цілості українських земель та єдності всіх мешканців України. Довговікова бездержавність не дала також українцям нагоди вилепляти в собі такі громадянські чесноти, як сенс лояльності та пошані до авторитету своєї влади, як толерантність до різниця, як готовість до співпраці з іншими, основана на довірі до своїх земляків, до їх чесності, щирості, повновартості, без чого мовчerna демократична держава не може справно функціонувати.

2) Життя українців віками між різними окупантами і під впливами різних культур призвело до відчуження між ними.

3) Конечність боротьби за політичне підкордження України внутрі самої української спільноти, тобто українців-самостійників проти українців, противників національно-політичної незалежності України, на тлі національно несвідомих і пасивних мас, посіяла ворожнечу, поглибила клясову пріоріту між різними верствами українського народу.

4) Довга традиція доносицтва і зрадництва поглибила підозрілість і недовір'я між українськими людьми.

5) Негативний вплив Донцова з його висмюванням згоди і компромісу між українськими політичними групами, його розивання національної свідомості: вже суспільності на "луччих" людей.

тобто визнанців його доктрини, і всіх інших, що гіднілися не погоджуватися з його ідеями, — всі ці причини довели до атмосфери глибокої недовіри, підозрі і ворожості, які характеризують стосунки між українцями, зокрема між організованими політичними групами.

Ніякі наші проповіді революції і навіть збройна боротьба — держави не створить. А якщо хвилює віторнити її, то не втримає, доки не буде в нас державницького, тобто політично зрілого думання, основою і найголовнішою рисою якого є почуття національного консенсу, згоди. А це можливе тільки при акцептуванні всіх розходжень і різниць — культурних, віровизнанів, політичних; можливе при визнанні права за кожним українцем мати свої погляди на таку чи таку спралу без небезпеки бути за це засудженим.

Якщо цей стан не зміниться, треба серйозно сумніватися, чи ми потрапимо самі встановити свою владу. Ми ж не в стані зорганізувати одного політичного проводу чи громадської централі, ми не вміємо зорганізувати одну школу в громаді чи влаштувати одне свято державності. Це все, живучи далеко від України і не маючи нагоди мати якісь користі з влади: що ж буде, коли буде нагода творити власну державу, коли можна буде мати справжню владу над іншими і якісь користі з неї?

Чому апелі до єдності не помагають?

Що серед українців бракує єдності, це теж не відкриття цієї статті. Вже гетьман Мазепа вказував на цю недугу української суспільноти, яка стала причиною упадку нашої держави: "През позгоду всі пропали, самі себе зовували". До єдиномислія, згоди і братерства між нашими соціальними верстаками закликав Тарас Шевченко: "Обніміте ж, брати мої, найменшого брата".

І в наш час про брак національної згоди нагадують нам наші перковні, громадські та політичні провідники, письменники і публіцисти. На цю тему появляється чимало статей, писаних розумно, вдумливо й з болем душі. Про національну єдність молимося по храмах;

Проте ані побожні, зворушливі молитви, ані апелі до єдності, ані наші нарікання на її брак — цієї єдності не створили і не створять. Чому воно так? Намо думку — всі ці апелі, молитви і нарікання є в сфері абстрактності. Наніть ти, що нарікають на брак єдності, що моляться за єдність і закликають інших до неї, рідко застосовують ці вимоги до себе самих, рідко аналізують мотиви і наслідки власної поведінки на життя громади, рідко замислюються, як ту єдність конкретно в щоденному житті здійснювати.

Єдність на мою думку, не ввійде в наше життя як якася надприродна ласка, яка нагло б зняє ніякого зусилля людей усунути намулу довгого повелення в думанні мільйонів українців і сціпліть їх в одну інтегровану спільноту. Так само єдності не створять кілька наших політичних чи громадських лідерів, які раптом порозуміються і почнуть співпрацювати. Така єдність, звичайно, короткотривала. Щоб вона тривала довше, єдність мусить

постати зусиллям усіх, ділами і поведінкою мільйонів українців.

Державна єдність виростає з певних психологіческих рис людей, які витворюються довшим життям у впорядкованій своїй державі, що старається задовільнити потреби своїх громадян і тим самим викликати довір'я та сенс львильності в них. Ці самі риси свідомо й пляново плакається програмах т. зв. громадянського виховання.

Громадянське виховання

Діяльніка громадського виховання в нас досі повністю занедбана. Усі увага була присвячена поширенню та закріпленню національної свідомості і патріотизму. Для політичного відродження це було найкраще: проте наліт найгаярдічші патріот може виявитися руйнівником, якщо він не вміє думати й діяти по-державному, якщо він не замислюється над наслідками його поведінки на життя громади, не має охоти цірою проаналізувати себе, щоб розрізнати, де кінчається патріотизм, а де починається власна амбіція й жадоба влади, якщо він не здійній співпрацювати з іншими.

Цілі та принципи громадського виховання, розроблені для шкіл і молодечих організацій, є ті самі і для усієї суспільності. Усе, що діється в суспільності, має формуючий вплив на думання та поведінку людей, зокрема молоді. Якщо діягноз правильна, що українцям бракує того морального пов'язання, цементу, що спає різні частини і елементи в одну спільноту, і що тим цементом є довір'я до чесності патріотизму всіх українців, яких вони не були б ідеологічних орієнтацій і поглядів, і признанням їм права співішріувати долю спільноти йм батьківщини, — тоді мета і метод громадського виховання стануть ясні. Вони мусять зводитися до плекання свідомого довір'я до власних земляків, до поширення діяльності, які не зважають на всі різниці, до витворювання готовності шукати співпраці.

Тolerантність до різниць, на нестачу якої сепард українців постійно вказується, виростає з довір'я до людини, тобто з переконання, що інша людина, хоч думас інакше, є однаково вартістю громадянином, який має право думати інакше, і з його думкою кожний повинен рахуватися.

Отож треба всі виховні і перевиховні зусилля в родинах, школах, молодечих організаціях, в пресі й у всьому громадському житті скерувати на те, щоб витворити серед нас атмосферу взаємного довір'я, почуття згоди та єдності. Не декламаціями про неї, не абстрактно, але конкретно щоденною поведінкою, починаючи хоч бід плекання товариських взаємін з українцями різного територіального походження, різної віри і без віри, і різних поглядів.

Дітей у родинах і школах свідомо виховувати в довір'ї до українських людей, привчати бачити в цих людях позитивне: чесність, цікість, жертовність, відданість ідеї. Роз'єднаність і пануюча ворожість між українцями, яка часто проявляється в постійній критиці всіх і вся і в нарікан-

нях на всіх, — а цьому прислухаються наші діти змалку, — витворює в дітей нехіть до українства і бажання втекти від такої нездорової атмосфери українського життя, у якій стільки ресентиментів, непорозумінь і суперечок за дрібниці; можливо, що це є в причину, чому діти багатьох наших політичних провідників поодружуваються з не-країнцями і поволі відходять від українського життя.

В державних народів громадянське виховання зводиться до навчання учнів про різні державні установи, про роль уряду, парламенту й суду, про права та обов'язки громадян тощо. В народі, що обтяжений психологічним тавром неволі, громадянське виховання повинно зосереджуватися на потребі стирати це тавро, тобто усувати це на-мул довгої неволі в думанні та поведінці понезолених. Так унапрямлене громадське виховання має вкінці привести до перемоги раціонального думання над емоційним, до вміння розрізнати, що є істотне, а що другорядне, тобто — до визволення людей з пут дрібничості, надмірних емоційних реакцій, у яких тратиться всяке почуття міри і сенсу.

Роля преси

Преса в наш час може мати великий вплив на вирощування політичної культури серед суспільства. Для українців вона може дуже сприяти витворенню серед них почуття національної єдності. На жаль, наша преса, зокрема партійна, замість об'єднувати українців, їх ще більше розсвірює. Перш за все преса однією інформацією, промовчусь успіху чи позитивній акції осіб або груп, які ставляться критично до даної партії. Читачі, виховані такою пресою, ніколи не здобудуться на почуття пов'язаності з іншими українцями, що стоять поза їхнім середовищем, бо про їхніх роботу вони прямо не мають змоги довідатися.

Якщо мова про опінії, висловлені на сторінках преси, відповідальним редакціям слід би уникати друкування статей всіляких демагогів, які висувереч фактам свідомо ширять неправду, підривають довіру як до інших, поглиблюють ворожеччу.

Липинський писав: "Громадянство, яке не має організованої опінії (тобто зорганізованої інтелігèнції), яка жила б з об'єднання, а не роз'єднання громадянства, не може мати найменшої відпорності на сторонні чужоземні впливи, і нема такої ворожої провокації, яка не могла б удастися серед такого громадянства, збільшуcho в ньому хаос, анархію і взаємну ворожинчу". (Листи до Братів Хліборобів, стор. 459).

Наукові установи, Церкви, партії

Наши науковці могли б дати теж кращий приклад національного консенсу. Хоч це може дрібна річ, але вона симптоматична: наши науковці не можуть досі погодитися, як називати країну, в якій живемо. У висліді одна наукова установа і деякі періодики вживають назву США, інші газети і науковці вживають назву ЗСА, ще інші — ЗДА. Назва — це дрібниця, однак, серед нас вона виростає до "принципової" справи.

Прагматичні американці міняють назви для вигоди громадян. У нас кожна дрібничка, чи це буде правопис, чи календар, чи порядок колорів на прапорі, чи назва країни, стас якоюса ненарушилося святістю, доякою якою ведуться нескінчені суперечки і сварки, які доводять до розколів у громаді. За цим криється типове наше сам-собіпанство, тобто не визнавання над собою ніякого авторитету. Кожний уважає, що тільки його погляд на дану справу правильний. Усі інші мають його прийняті. Ми, отже, забуваємо, що важіше за те, чи погляд правильний, чи неправильний — з знахідкою консенсу на один термін, на один правопис, один календар тощо. Є у нас автори, які настоюють, щоб друкувати інші статті за правописом, який вони вважають єдиноправильним; якщо редакція не погоджується на цю вимогу, тоді "краще не друкувати статті". Менше важний їх зміст статті, потреба висловити свою думку і зображені тим громадську. Важливіше над усе — вживати правопис, що його вони визнали.

Подібна ситуація існує в нашому церковному житті. Православні українці вже віддавна мають свої Богослужби в гарній українській мові. Коли Католицька Церква рішила перейти на живу мову, найбільш раціонально й доцільно було перейти на мову, вживану в Православній Церкві. Замість того вони творять якусь нову мову — мішанину церковних і сучасних українських слів. Тут не йдееться про якісь догматичні різниці між обома Церквами, а про вислів своїх релігійних почувань, що можна би робити однією спільнюю мовою.

Для прикладу вкажу на популярну молитву "Отече наш". Українські католики мають один текст, а православні мають аж кілька. Чи дійсно так важливим є, щоб вживати в молитві слова "должникам", а не "винуватцям" чи "довіжникам" нашим: "долги", а не "провини" наші, і наяваки? Католики моляться "хліб наш насущний дай нам днес"; в одній православній церкві — "хліба нашого щоденого дай нам сьогодні", в іншій церкві — "хліб наш щоденний дай нам сьогодні", а ще в інший — "хліб наш насущний дай нам сьогодні". Вистачить зняти до трьох православних церков у місті Нью Йорку і почуете три тексти цієї самої молитви.

Ці різниці в молитві можуть видаватися маловажні, але вони є симптоматичні для нашої недуги. Цей приклад особливо повністю соромити нас, коли зважати, що протестанти і католики на Захід вже від століть мають один текст тієї самої молитви, дарма що між ними існують великі догматичні та обрядові різниці, що вони вели криєві релігійні війни між собою.

А ми, українці, близькі догмами й обрядом, не можемо узгіднити тексту молитви, яку доводиться часто проказувати спільно і прилюдно. Все це діється в ХХ столітті, майже чотирнадцято років після релігійних полемік і релігійного розділення.

Подібні різниці введено в текстах Літургії. Православні славлять Бога "На віki вічні", а католики "на віki віkів", православні закликають "В

спокої Господеві помолімось", а католики — "в мирі Господеві помолімся".

Важко зрозуміти сенс і потребу таких розрізнювань. Їх хіба можна пояснити як вияви типово-го нашого сам-собі-панства усіх: від найвищих духовних осіб починаючи, до поодиноких священиків та дяків. Якщо церковні люди не можуть узгіднити тексту однієї молитви, важко сподіватися, щоб вони були здібні дійти до згоди у більш важливих речах — хоча б у спільному святкуванні тисячоліття.

З одного боку католицькі владики взивають православних до наближення, до спільногого святкування тисячоліття християнства в Україні. З другого боку — створюють перешкоди, розрізнення, щоб підкреслити свою скремішність. Бо навіть, якщо б прийшло колись до якихось розмов про наближення наших Церков, одним з питань буде справа літургійної мови. Кожна Церква боронитиме свою мову і можуть вони роками за це сперечатися.

Так знову на наших очах творяться акти, що нас роз'єднують. Якби було більше призадуми про наслідки своїх рішень, зокрема для справи національної єдності і зближення; якби було більше самокритицизму в наших Владик, які не повинні вважати себе експертами мови і вводити дивовижу-мішанину української і церковнословянської мови, можна було б обминути таке роз'єдання навіть тоді, якщо б збереження певних архаїзмів у літургійній мові було побажане і звучало гарно, набожно. Важливішою справою повинна бути нагода знайти згоду щодо літургійної мови з іншими українськими Церквами. Інакше всякі заяви, послання і апелі до єдності залишаться лише словами і актами для архівів. Не слова, але практичні, конкретні кроки наблизяжть наші Церкви. Таким ділом було б прийняття однієї мови для молитов і Літургії.

**

Вкінці наші партії. Хоч, на думку автора цієї статті, наші дізні, привезені з краю чи ділівських таборів політичні партії не мають рації існування і діяспорі, бо нема можливості організувати свою владу, — що є головною функцією партій, — вони таки існують і ще деякий час будуть існувати. У вільній Україні, очевидно, партії будуть існувати.

Проте деякі наші теперішні партії забувають, що вони — як сама назва вказує — є лише "частиною" суспільності; що крім них, існують інші групи з неменшим правом співвирішувати долю свого народу чи нашої громади. Україна — це щось більше як партія чи рух. До них можна звернути слова В. Липинського: "Або єсть українська нація, яку обов'язують закони всіх інших націй, а перш за все — закони певної мінімальної національної солідарності, — або єсть українська партія. Коли сучасне українство — це партія, до якої члени приймаються, але також виключаються, то це — у власному її про себе перевоканні — найбільш погана з усіх поганих партій, що колинебудь витворили з-поміж себе на

протязі віків люди без спільної національної ознаки, що живуть між ріками Прип'яттю і Чорним та Озівським морем" ("Листи до Братів Хліборобів, стор. 30).

В Липинський висловив цю думку ще в 1920-тих роках, проте його погляд важливий і сьогодні. Він же скерований до тієї внутрішньої небезпеки, яка виростає з нашої політичної незрілості, а саме — з ідеологічного розуміння України. В період Визвольних змагань цю недержавницьку поставу виявляли деякі наши соціялісти, які ставили вище перемогу соціалізму, ніж творення власної держави.

Сьогодні ту саму поставу проявляє політична група, для якої всі, хто не визнає її ідеології та програм, хто критично ставиться до її політичної діяльності, є безвартісними українцями, яким не можна довіряти, яких треба пильнувати і "унапрямлювати". За кілька-десять років може появитися якась інша група, якийсь інший "-ізм", які теж виключатимуть всіх, хто не визнає їхньої ідеології.

Доки ми не переможемо цього розуміння України, доти ми не виростемо з нашої психологочно-політичної недержавності, доти збудувати і відрізнати свою державу буде дуже важко.

Чи можна перемогти нашу безодержавність?

Це буде можливо тоді, коли буде серед нас більше осіб, які усвідомлять собі психологічні та соціологічні наслідки довгого поневолення і свідомим зусиллям намагатимуться ліквідувати їх у особистій поведінці, в нашему громадському, церковному, політичному житті, тобто на кожному посту прямуватимуть до сцілення нашої суспільності в'язами взаємного довір'я, толерантності до різниць між нами, лояльності до своїх авторитетів.

Вдача людини та сама у великому, як і в малому. Ті самі риси, які не дозволяли і не дозволяють нам об'єднатися, щоб встановити свою владу, ба навіть, щоб мати одну центральну політичну репрезентацію, проявляються щодня в поведінці поодиноких осіб і груп при різних нагодах. Якщо ми бажаємо, щоб українське громадянство виявилося зрілим у вирішних історичних хвилинах, треба плекати цю зрілість вже тепер у малому.

Якщо ми не зуміємо тепер в дрібних справах діяти одностайно, можна бути певним, що тим менше об'єднано та одностайно зможемо діяти тоді, коли справи будуть важливі.

Всі ці міркування доводять до висновку, що можна політично дозрівати навіть в умовах неволі, якщо є свідомість цілей і добра воля їх здійснити.

В нашій історії є досить прикладів перемоги над психологічно-соціологічною спадщиною довгої неволі. Тарас Шевченко — кріпак, у дитинстві терпів пониження, нестатки, знущання, проте він зумів перемогти психологічні наслідки таких переживань і обняти своєю любов'ю всіх українців: панів і кріпаків. Хоч гостро критикував українських панів за їхню національну оспалість, за кривди заподіювані кріпакам, він таки вважав їх

братами і взвивав до національної єдності з кріпаками ("Обніміте ж, брати мої, найменшого брата").

Тарас Шевченко виростав у частині України, де ще живими були спомини про гайдамаків, їхню боротьбу проти поляків, — проте він зумів перемогти свій ресентимент і подружити з низкою польських діячів, закликати українців і поляків до співпраці проти спільногого ворога. Тарас Шевченко вдержував особисті дружні взаємини з поодинокими росіянами, проте вимагав безкомпромісово національної волі для України. Ніхто не вважатиме Шевченка менше патріотом тільки тому, що він писав свій щоденник і деякі твори російською мовою, що мав друзів між росіянами, яким присвячував свої окремі поезії.

Цитовані на початку цього есею Липинський, Матюшенко. Стефаник теж доводять, що серед поневоленого народу можуть бути одиниці, які, хоч виростали у тій самій спадщині давгої неволі, могли дійти до високої політичної зрілості і державного думання. Такі люди є сьогодні серед нас.

Переглядаючи пресу хоча б за останніх 30-40 років, можна переконатися, як багато авторів статей розглядали проблеми нашої суспільності в справді державницькому дусі, раціонально і з конструктивною настановою. Можна надіятися, що таких одиниць буде щораз більше, зокрема з-поміж тих поколінь, що виростають і виростатимуть в умовах свободи як громадяни американської чи іншої демократичної, упорядкованої суспільності.

Коли число осіб, що власним зусиллям піднесьться до вищого рівня політичної зрілості, зросте — вони зможуть вкінці перемогти нашу рідну демагогію, отих деструктивних шашелів, що роздінюють громаду в ім'я своїх групових інтересів та амбіцій і підточують усі спроби будови; перемогти отих, які на наших очах пробують руйнувати все найцінніше, що наша громада важким спільним зусиллям створила.

Кожний українець повинен би питати себе чесно й широко, кому він допомагає своєю працею чи пасивністю, своїми ділами чи неробством, своїми настановами, своєю піддержкою, одним чи другим — тим, що будують, чи тим, що руйнують? Він повинен би собі усвідомити, що від перемоги об'єднуючих, конструктивних і зрілих елементів залежить все майбутнє нашого народу, залежить те, що чи станемо вкінці нацією-державою, чи навлаки залишимося народом, який зумів пережити всі лихоліття, але не вмів об'єднати та організувати себе, щоб жити вільно, що мріяв про свободу й боровся за неї, але завжди залишався рабом.

Через брак місця, есей Б. Цимбалістого надруковано скорочено. Повний текст можна прочитати в газеті "Свобода". — РЕД.

О. КУЛЕНКО

СПІВЕЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ ФЛОРИ

Український читач у вільному світі не мав би труднощів назвати найвідомішого автора про рослинність землі української. Учасник боротьби за державність, науковець, ботанік-журналіст Гаврило Максимович - Гордієнко займає виняткове місце серед дослідників й популяризаторів української фльори.

Не багатьом щастить подружити із своєю професією, як це сталося у випадку нашого земляка-ботаніка, від чого українське природознавство і любителі природи багато скористали.

Авторський дорібок становить 12 книжок та понад 500 праць, видрукованих у різноманітних періодичних виданнях різного періоду у вигляді статей, розвідок, заміток, рецензій з ділянок фітопатології, ботаніки культурних рослин, історії господарства, історії культурних рослин та на різні споріднені теми.

У бібліографічному довідникові з понад 50 пресових органів знаходимо сьогодні маловідомі львівські "Сільський Господар", "Сільський Світ", календар "Приятели Господаря", ужгородські "Підкарпатська Русь", "Українське Слово", мухачівські "Світло", "Український Голос", "Наукові записки УГГІ" та інші рідкісні видання. Із сучасних пресових органів, з якими він тісно співпрацював, виявляються "Українські Вісті", де надруковано досьогодні 186 статей на рослинні теми.

Автобіографічні його два томи "Під щитом Марса", названі в данину богові війни із грецької мітології, можна б без великого відхилення переназвати — "Під знаком червоної калини". У дослівному й переносному значенні життя і діяльність Гаврила Максимовича Гордієнка були тісно зв'язані із зусиллями підняття символічного втілення "Червоної калини", спопуляризованої Січовими Стрільцями відомої ще з часів Богдана Хмельницького української пісні:

Ой, у лузі червона калина похилилася,
Чого наша славна Україна зажурилася?
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славну Україну гей, гей
розвеселимо!

Випадкова зустріч молодого гімназиста із своїми однорічниками — українськими Січовими Стрільцями відразу спонукує його із товаришами по школі вступити до війська. "На другий день ми вже стали вояками армії Української Народної Республіки", — згадує він у своїх спогадах.

6-го квітня ц.р. сповнилось "круглих" 80 років, як у місті Олександрівську (тепер Запоріжжя) на Катеринославщині у родині Максима Григоровича Гордієнка і Меланії Іванівні із роду Недавніх, народився син, якого на світ Божий прийняла місцева повитуха Нехайка. Згадуючи часи далекого дитинства, пише братові сестра Марія: "Коли ми вернулися, ти вже лежав у люльці, так

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ

У квітневому числі "Н. Д.", ч. 4 (386), 1982, на стор. 10-ій, в абзаці 2-му згори, рядок 21-ий, має бути: "включитися".

у нас називали колиску, і ми поклали тобі підсніжники". Квіточки в колисці довго не пролежали, бо їх швидко забрала повитуха, щоб не "придурманити" дитину міцними їхніми пахощами. "Тим самим, — продовжує автор, — мої сестра і брат віддали мене під опіку богині Фльори, правічної богині квітів і опікунки всіх любителів рослин. Недовго пролежали квіти біля мене в люльці, але мабуть таки встигли придуманити на все моє дальнє життя".

Охрещення іменем у честь Архангела Гавриїла, якого завжди мають із білою лілесю, мало своє символічне значення. Із властивим йому гумором і життєвим оптимізмом веде автор читачів своїх спогадів по цікавих слідах його дитинства, юности, в умови життя нашадків українських запорожців, "зdemілітаризованих" колоніаторами й сатрапами Петербургу.

При всій поверховій покірності, "дух предків" продовживав своє існування. Недуга ноги старшого брата Павла не дозволяла йому стати вояком, тому, як пише автор: "На мене, останню надію в роді Гордієнків, припала честь привернути добру славу нашому родові".

"Самокатна сотня", перший бій, перше поранення, бунчужний відділу "Чорної Хари", "білі", "червоні", "южні", "северні", тиф, настути, відступи. Перекоп, Крим, Румунія, Чехословачина із фінальними на деякий час "українськими" Подєбрадами.

"Горе переможеним!" — казали старі римляни. Український воїн випив свою чашу горя, але не здався й не заломався. Вважаючи свій відступ тимчасовим, він продовжує освіту й готується до повернення на батьківщину.

Здається, у нас занадто мало сказано про Подєбради — кузню українських інтелектуальних кадрів, а може про Подєбради не можна досить сказати. Подєбради стали унікальною сторінкою в історії української еміграції і чи не її найкращою, найзмістовнішою. Подєбради дали нам висококваліфікованих людей і суспільну еліту, готову кожної хвилини повернутися у рідний край і віддати йому своє набуте знання, свої сили, таланти. "Ніколи моя мрія агрономічна не висіла в повітрі, не була вона теоретичною. Була вона практична і звязана із землею українською, навіть конкретніше із степом, на якому ми виростили. І в стінах Академії інакше ніколи не думав про своє майбутнє, як тільки агроном на українській землі", — пише він у спогадах.

Більшості абітурієнтів високих українських шкіл у Подєбрадах не судилося здійснення задушевних мрій. Лише щасливішим поталанило знайти часткове застосування своїм знанням на західних українських землях, і одним із них був Гаврило Максимович.

Після успішного закінчення Агрономічно-лісового факультету Української Господарської Академії в ЧСР з дипломом інженера-агронома, він підготовляється до наукової праці і в роках 1918-1931 перебуває на посаді асистента при катедрі хліборобства Академії.

Світлою сторінкою свого життя він вважає період від жовтня 1931 р. до березня 1939 р. —

Неоніла і Гаврило Гордієнки

час праці вчителем народних шкіл у Підкарпатській Україні. "Доля наділила мені педагогічний фах, який я таки в сполучі з моїм агрономічним фахом ще використав на землі українській для української молоді", — пише він.

На цей "світлий" період припадає одна із найважливіших подій у житті Гаврила Максимовича: його одруження 5-го серпня 1932 року із активною спів студенткою, також інженером-агрономом, Неонілею Данилівною Омельчук, родом із Волині. Одна із найздібніших серед студентів, пластиунка, хористка, активістка студентських і громадських установ, життєрадісна Неоніла полотнила серце запорожця протягом довгого часу. З перспективи майже половини століття він стверджує: "Бог був до мене вийнятково милостивий, коли послав мені в пару Неонілу Омельчуківну — вірну дружину на все життя".

У 1939 році Адольф Гітлер викликає "бога війни — Марса", і дорога Гордієнків стелиться на будову "Нової Європи", у чому він бере дослівну участь, працюючи на цегельні та складі матеріалів. У роках 1941-44 Г. Гордієнко влаштовується директором сільськогосподарських ланкових шкіл у Кривці над Сяном, повіту Ярослав, та в Перемишлі.

Капітуляція Німеччини застає їх у Баварії, де Гаврило Максимович бере участь у виховній і педагогічній діяльності українських шкіл у таборах ДП і стає викладачем-доцентом, а згодом і професором УТГІ в Регенсбурзі.

Перемандрувавши до США, подружжя Гордієнків поселяється у м. Філадельфії. Не зважаючи на фізичну працю, проф. Г. Гордієнко розгортає широку наукову, публіцистичну й культурно-громадську працю, стає дійсним членом УВАН-у.

Перебуваючи на пенсії від 1967 року, він поспішно надробляє втрачений на заробітку час се́ріями статей, розвідки, книжок. Його праці про рослинність України можна б назвати поезією в прозі. Кожна розвідка подає уривок народної пісні чи поеми, у якій та чи інша рослина згадана, оспівана. Із книжок "Червона калина" чи "Історія культурних рослин" читач виносить не

НА ПРОЩУ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ

5. ЧЕРНІВЦІ

Цікаво, яка назва станцій від Тернополя до Чернівць, — говорить Христя. Ми сидимо з нею у купе. Potяг іде помалу. Перша зупинка — Трембовля, потім ідути Деренівка, Вигнанка та Дзвиняч. Надворі припікає, мабуть увесь робочий люд вирішив довести до ладу свої грядки. Це переважно жінки, молодші у купальниках, полять городи.

— Станція Заліщики, — оголошує Христя.

З нами сидять ще дві пасажирки: мадам Кропива і мадам Блекота, як прозвала їх моя сусідка, позидаючи назви з дитячої книжки "Про відомого Барвінка і Коника Дзвоника". Мадам Кропива це худенька жіночка, губи тоненькі, вся мармиза зібрана у приемну усмішку. Голос в неї солоденький, а сусідка чомусь тієї гадки, що це та баба, що їй сам чорт на видах у вікно чоботи подавав, бо підступити боявся.

— Немає на світі такого щасливого життя, як у нас, — говорить мадам Кропива. — За робочий люд в нас турбується, все у нас є. А ви, бідненькі, живете там на ласці капіталістів, — продовжує вона всесоюзною мовою, бо видно звідти їй походить. Очі в неї маленькі, пронизливі.

— Чиє пиво п'єш, того їй пісні співай, — цідить крізь зуби Христя. Мадам Кропива ще довго вичисляє всі переваги соціалістичного ладу, потім спиняється, робить ще солодке обличчя і питает, чи немає у нас чогось на продаж.

— Може, дорогесенькі, мильце маєте?

— Бійтесь Бога, таке їй придумаєте, — дивується Христя. — Якого дива, ще й мило брати з собою! Ми добре знали, куди їдемо!

лише багатство інформацій, але й естетичну насолоду красою слова.

Повертаючись із минулолітнього Собору української православної Церкви, автор цих рядків загостив, як і при кожних відвідинах Філадельфії, до своїх приятелів на вулиці Женеви. Як завжди гостинна й жартівлива Неоніла Данилевна і той же привітливий Гаврило Максимович. Молоді душою, життєрадісні, повні цікавості й плямів.

— "Скільки років ви собі прибавили?" — запитую ніяк на 80-річного не схожого господаря.

— "Я не прибавляв, але знаю одне відмолоджуюче зілля", — відповів він жартома. А може й не жартував наш славний знавець рослинності. Побажаймо ж йому і його прекрасній половині — дальнього молодечого ентузіазму, творчих успіхів і многоліття!

— Та знаєте, дорогесенькі, хотілося б подивитися, яке воно — закордонне — виглядає. — Станція Кливадин, — читає сусідка. Надворі хатки стають дрібніші. Деякі навіть під соломою і виглядають, як стереотипні сільські хати на картинах. Паркани й будівлі мальовані темними фарбами: синьою, зеленою, а часом і жовтою. Минаємо станцію Кіцмань, потім Лашковку. Мадам Кропива і далі хвалиться і знову питає, чи немає мила.

— Може, дамо? — тихо запитую Христя.

— Для чого, щоб чужими широгами свого батька помивала? Вона і без мила в душу лізе! — відрубує сусідка. І так до самих Чернівців мадам Кропива бубонить про щасливе життя та час від часу запитує про мильце.

А мадам Блекота була жінкою ограйденською, говорила поважно і жалілась мені: — Люд усе пішов непутячий. Одні зовсім у серці Бога не мають, інші збочили з вірної християнської стежки, пішли у сектантство.

Мені така побожна розмова подобається. Я розчулююсь і дарую їй на згадку хустку. Підбайдорена цим, мадам Блекота починає розказувати: — Я така побожна, що Бог мені талант дав майбутнє бачити, ясновидиця я! Було їй моя покійна мати не вийде з хати, не спітавши мене перед тим, що її того дня чекає.

— Буває, що їй слон літає, — зауважує Христя. Мадаму наче хто жигалом ширнув. Вона гаряче починає переконувати нас: — За мою милість у мене її рани, як у Спасителя відкриваються, три рази на день. Я з подивом слухаю такі об'явлення.

— Закрий рота, ато гава влетить, — торкає мене ліктем сусідка. — Та тримай її, бо живцем зараз на небо підніметься, така свята та божа.

Ще проминаємо дві зупинки — Лужани і Мамаївку — та прибуваємо на обід в Чернівці. Нас зустрічають і везуть гористими вулицями. Зелено, гарно. Як і в кожнім місті, на будинках висять плякти, які сповіщають: "Рішення партії, 22-го з'зду КПРС — в житті", а також минаємо дошки пошани, де висять портрети місцевих людей. Надворі велика спека. По дорозі бачимо селянок. Вони вдягнені в чорні спідниці і білі сорочки з невеликою темною вишивкою, тримають торбини, мішечки різного розміру.

Чернівці — столиця Буковини. І як каже сама назва, бук найпоширеніша деревина у цій околиці. Зупиняємося у готелі "Буковина". Напроти великий старий парк, далі басейн, де плавають майбутні спортсмени. Ходимо по парку, все розглядаємо. От думаю, якраз нагода трохи прозвіти сусідку.

— Тут жили Юрій Фед'кович і Ольга Кобилянська, та сама, що її п'єса "Земля" ставиться по всіх театрах, — інформую її.

Христя на все роздивляється, розглядає пам'ятники Леніна, Пушкіна, якогось старого, подібного до Калініна, та з півдюжини інших постатей. Всіх їх вона змірює з голови до ніг. Я аж упріла, бігаючи за нею.

— Кого ти, — питаю, — шукаєш?

— А Кобилянської і Фед'ковича тут немає!

І Шевченка ніде не видно... — зауважує вона. Мабуть, не подобається їм ця компанія!

— Ну, — кажу, — це ж діло хазяйське, як не хочуть, силою мил не будеш, це ж демократія...

Сьогодні вихідний день. Люди святково вдягнені. Збоку за столиками можна спожити напитки, легку перекуску і навіть лежало порізаних декілька шматків курки. Серед парку гарний літній театр. Заходимо всередину. Виступають самодіяльні гуртки Сандгірського району. Місяця майже всі зайняті. Вступ безкоштовний.

— А це з нашого цеху співають, — хвалиться симпатичний чолов'яга. Всі ми завзято плещемо. Незабаром виступи закінчилися. Чоловік встає. Тепер заслужених по праці нагороджувати будуть, — пояснює він, позіхаючи, і виходить. Зали порожнє. Поважні люди сидять на сцені. Вони із запалом вичисляють свої досягнення.

— Язиком вихать, не цілом махать, — промимрила Христя, — переливають з пустого в порожнє, пішли краще надвір. Я дивлюсь на людей, дехто плеще, інші виходять. Видно брак дисципліни. Я завзято б'ю у долоні, щоб не закинули відсталості або саботажу.

— Якої біди? — запитує Христя.

— І тобі, шепчу, — не зашкодить проявити ініціативу, а я знаю, що роблю!

— Знаєш, як їдять та тобі не дають, — смеється вона.

— Посидь, то може чого й навчишся, — кажу яй.

— Не вчи вченого їсти хліба печеного, — ріже вона і виходить. Ну що ж, гадаю, нічого дивного, сусіпка таку штуку і в Австралії встр угнути може. Оце, було, вийде серйозна людина і говорити на патріотичну тему, не поспішаючи, годину-другу, а Христя — нема, щоб спокійненько послухати чи й подрімати, ні — крутиться, наче там у неї шило, а тоді візьме і вийде. Бо їй все хочеться зразу, щоб трах-бах — і в дамках.

У готелі пізно ввечорі нас будить телефон. Нам це не первина. Вже й в Тернополі серед ночі нас будили. Хто зна якій марі вночі не спиться, що й нам не дae.

До парку, що напроти, злітається багато птахів. Від їхнього галасу я й прокинулась серед ночі. Глянула, а воно тільки пів четвертої. Виходжу на балкон. Ніч ясна. По вулицях горять де-не-де ліхтарі, перед готелем теж світиться. Видно травник і грядочки з трояндами. Раптом з темряви виходить жіноча постать, обережно, спиняється, оглядається, присіла на хвилину і пірнає між квіти! Ось вона вийшла й несе їх під одягом. Зникла! О, знову йде хтось. Це міліціонер, тримає щось в руці і тули теж присідає. Прислухається? Встає, обертається, і бачу — то він тримає квітку. Сам зірвав, чи щойно забрав у жінки? Він теж іде між кущі. Когось шукає? Виходить, постоюв і йде геть. Що за комедія! Ні, це не сон, ще одна постать крадеться, ходить навколо квітів, наче ворожить, і зникає між ними. Видно, шастає між кущами, бо й гілки ворушаться. Нарешті, прикривши блузкою, несе троянди.

Мов зачарована, дивлюся на все. Чисто тобі театр! Мовчазні артисти з'являються на сцені, відіграють рухами свої ролі і зникають. Вдалини проїжджає машина і поливає водою вулиці.

Ранком простуємо з Христею містом. Збоку на хідниках жінки продають квіти. Сусідка платить 50 копійок і бере букет троянд. В одній із крамниць саме продають масло: на руки пів кілограма.

— Купіть для мене, — просить одна жіночка і дає гроши. Я стою з нею в черзі й купую. Вона дякує. — Ви звідки? — питає.

— Щойно з Тернополя приїхала. (Ну і чим це неправда?).

— Я й думала, що ви звідти, по говірці чути, — стверджує вона. Я так і не знаю, як це прийняти! Ми з Христею купуємо за 8 коп. пів хлібини, з готелевого буфету маємо сир і ковбасу. Запиваємо сливовим соком. Потім на закуску купуємо за півтора карбованці кілограм полуниць. Цілий день ходимо, розглядаємо Чернівці. В повітрі, дарма, що зелено, відчувається пилюга. Втомлені, вечером сідаємо перед готелем на лавку. Проходжуються дружинники з перев'язками, дивляться за порядком. Збоку стоять автобуси. Це румуни приїхали. Їм недалеко, до кордону рукою подать. За два дні вони, накупивши баняків із електричного приладдя, поїдуть додому. Христя насолоджується природою, дивиться на прохожих, що прогулюються алеями.

— Бачу я квіточки, траву некошену, гомін рідної мови і щось в душі будиться, проростає, щось давнє, сковане десь на дні, покрите шарами років, мандрівками по чужинах. А ця трава, мов євшан зілля... А далі вона й не говорить, бачу не вистачає у неї слів, щоб пояснити, що твориться в її душі. Біля нас проходить бабуся, зупиняється і вибирає з смітника порожні пляшки.

— Нащо вони вам, бабусю? — звертається до неї Христя.

— Діти мене відцураліся, а на 26 крб. в місяць пенсії не проживеш, — пояснює старенька. Христя хапає гаманець і дає гроши. Бабуся плаче, дякує, цілує руку. Прохожі зупиняються і здивовано дивляться на це видовисько. — Пішли, тягну Христю за рукав, — а то чого доброго нам справу якусь пришиють. А слинити нема чого, — повчаю її, — сама знаєш, старість не радість.

На другий день ідемо в Карпати! Нас везуть "Волгою".

— Вам яку перекладачку дати: з українською, російською чи англійською мовою? — запитують напередодні.

— А для чого нам перекладачі, коли ми досі собі раду давали, — дивуємося ми.

— Ні, так не можна, дамо вам українську.

Нарешті, ідемо! За Чернівцями проїжджаємо село Новосілки. Тут народився Дмитро Гнатюк. Він і досі залюбки навідується сюди. Дорога піднімається і крутиться по горах. Переїхали річку Прут. Піднялися на перевал Немчич. — Найвища гора в цих околицях — Яровиця (1540 м). Ознайомлює нас провідниця. Спускаємося до річки Черемош. Русло широке, повне круглої

гладенької ріні. Річка швидка, хоч води тепер мало, тече тільки серединою. Зверху світить червневе українське сонечко. Воно опромінює гори, хати із садками, церкву, міст і річку.

— Чого ти так усім захоплюєшся? — питаю сусідки. — Ти ж зовсім з інших, степових районів походиш?

Вся Україна мені рідна, — відказує вона. — Все оце — моя прадідівська земля, мое коріння. Я відчуваю це кожною клітиною свого тіла. Ко-жен куточек на Україні мені дорогий!

І стоїть, дивиться на Карпати, наче назавжди хоче запам'ятати цю хвилину. — Ти, — питаю, — вітаєшся чи прощаєшся з ними? Радіш чи сумуєш? А вона мовчки пішла берегом. Бачу — постояла біля мосту, де чоловіки тешуть колоди. Погомоніла з ними, потім перемовилася з жінками, поки прийшов їхній автобус. Напевне гуторила з ними про городину, садовину, а вони розповідали, як колись щороку 15-го травня всі, вдягнувшись в святкове, зганяли худобу. І гнали її пастухи на полонини, де жили ціле літо, варили бринзю і верталися, як почне холодати. І тепер це роблять, бо немає де худобині пастись, тільки тепер по-святковому не вдягаються... Все це вона почує від них і знову підійде до води й буде довго стояти проти сонця, дивитись на річку й гадати: якби можна було закам'яніти, стати рінню, щоб навіки зостатись тут, на березі, щоб завжди споглядати усю цю красу...

На обід вертаємось до ресторану. Все біля річки оглянули, а далі їхати не можна, не дозволено. А там же, розказують, в горах вище, краса яка! В ресторані все зроблене з дерева, оздоблене різьбою: стеля, стіни, карнизи, стіл, стільці. На стіні великий яскравий килим. Подають їжу: суп з рижком, зеленину, гриби, картоплю і місцеву страву — бануш. Це мамалига, зварена на сметані із бринззою. Запиваємо місцевою мінеральною водою. А навколо, де не глянеш, — Карпати! Парно, надходять хмари, гримить грім, падає густий дощ. По горах стікають потічки. Христя гадає, що вся ця краса і зміна погоди — це на замовлення, спеціально для неї!

А місцевий хлопчина інформує мене, що тут завжди хороше і майже кожного дня по обіді випадає дощ. Я їй цього казати не буду, нащо розчаровувати. Хай вірить, що все виняткове сьогодні. Хай думає, що всі тут, з ким зустрічалась, добре, щирі, раді її побачити. Дурень думкою багатіє, сказала б вона сама. Увечорі вертаємось до готелю. Я чую, як Христя тихо співає: ...“Без мрії не можна жити, не можна нікого любити...”.

НЕ ЗАБУДЬТЕ
ВІДНОВИТИ
ПЕРЕДПЛАТУ
СВОЄЧАСНО!

Петро ОДАРЧЕНКО

УКРАЇНСЬКА МОВА В АМЕРИЦІ

(Стаття 31)

II. Польонізми в мові американських українців (14)

Українське слово “ярина” має зовсім інше значення. Словом “ярина” називаємо сходи або посіви ярих культур. Ярі культури — це ті культури, які дають урожай у рік посіву. Ту пшеницю, яку сіють весною, називають ярою пшеницею, а ту, що сіють восени — озимою. Приклади: “Забув Федір, що на полі яра пшениця його корявих рук дождає” (П. Мирн.). “Що, ярина ще не зійшла?” (Шевченко). “У полі орачі на ярину орали” (Гл.). “Як море хвилями, плаще на вітрі яра пшениця” (Гол.). “Проти самої Шевченкової гори за Дніпро берег трошки піднімається вгору, подекуди вкритий лісами, подекуди озиминою та яриною” (Н.-Лев.).

У реченні “мова блищається афоризмами” (п. *błyszczyć się*) слово “блищається” іноді вживається в творах письменників, але в СУМ до цього слова є позначка “рідко”. Отже, краще це слово замінити широковживаним словом “бліщати”.

Часто читаємо такі вислови: “Лівія замкнула кордон”, “кордон замкнули”, “замкнення спільногого кордону” (з п. *zamknąć granicę*). Українські відповідники: “кордон закрили”, “закриття кордону”. Тут слово “закривати” вживається в значенні “робити неможливим для проходу, проникнення” (Див. СУМ, III, 165).

Слово “замикати” в українській мові вживається в інших значеннях. Перше значення: зачиняючи щось, брати на замок, засув тощо: “Замикати хату” (П. Мирн.). “Наталя вернулася з остоцогою до дверей, замикає на ключ” (Вас.). “Підпара засував двері у сінях, пробував, чи добре замкнені” (Коц.). “Всі двері замкнено” (Рильськ.). У переносному розумінні вживається в значенні “робити нечутливим, байдужим”. Наприклад: “Затулю вуха, замкну свою душу” (Я вам готовий помагати, хоч би від мене серце в замкнули” (Л. Укр.).

В одній статті читаємо такий чужий українській мові вислів: “У заподанні про цю подію” (з п. *zapodawać, zapodać* — що означає “показувати”, “заявляти”, “повідомляти”)). Слова “заподання” в українській мові немає. Отже, краще сказати: “У повідомленні про цю подію”.

Непотрібне польське слово є і в такому реченні: “Людина керувала цілою звіничкованою музичною програмою”. Польонізм “звіничкований” утворено від польського слова *zróżniczkować*, яке означає: “диференціювати, розчленувати, розділяти на окремі різномірні елементи”. Замість “звіничкова програма” треба казати диференційована програма, розділена на окремі різномірні елементи”.

Замість речення: “Ці символи діцидуєть про

український дух творів Лесі Українки" краще сказати: "Ці символи виявляють..." Слово "decydować" має значення "вирішувати, мати сприймальне значення".

Чуже українській мові і слово "здецидовано" (з п. zdecydowanie). Український відповідник: "рішуче".

Не існує в українській літературній мові і слова "імагінація" (з польського imaginacja). Українські відповідники: *уява*, *фантазія*. Приклади: "...дуже розвинена уява" (Л. Українка). "Іого уявя працює невгамовано" (Фр.). Отже, замість "витвір" імагінації треба казати: "витвір уяви".

Не вживається в українській літературній мові слово "лучити" в польському значенні слова *łączyć*, себто з'єднувати, поєднувати, з'язувати, об'єднувати.

Українське слово "лучити" означає "цілитися", влучати". Наприклад: "Лучив корову, а попав у ворону" (Номис).

Часто читаємо такі повідомлення: "він помер на тиф". В українській мові існує вислів: "умер від тифу", "померти від тифу" (від туберкульози). Вислів "померти на тиф" в СУМ має по-значку "застаріле".

Якщо ж мова йде про стан здоров'я, то після слів "слабий", "хворий" кажуть: "слабий на серце", "хворий на тиф" і т. д.

Приклади: "Там люди хворіють на снігову сліпоту" (Тулуб). Є багато підстав вважати, що деякі з пухлин, на які хворіють люди, теж вірусного походження (Наука і життя). "Тисячами гинуть од голоду люди" (Шевченко). У Рос.-Укр. Словнику Української Академії Наук (1928) за ред. акад. С. Єфремова, В. Ганцова, Г. Голоскевича та ін. читаємо (в укр. частині): "помирати, померти від чого, з чого... помер з сухіт" (т. III, вид. 2, стор. 354). Стверджуючи, що конструкція з прийменником "на" ("умер на сухоті") стала літературною нормою в польській і чеській мові і що така конструкція вживається в мові деяких західноукраїнських письменників (Федъкович), філолог А. С. Колодяжний зазнає: "Звичайно в таких реченнях причинові відношення в сучасній українській літературній мові передаються конструкцією з прийменником "від" (А. С. Колодяжний. Прийменники. В-во Харківського університету. Х. 1960, стор. 37).

Під впливом польської мови дехто вживає слова "напиняття" з п. парієсі. Український відповідник до цього слова "напруження".

Дуже часто під впливом польської синтаксиса деякі українські автори, зокрема журналісти вживають таких виразів: "На книжку зложилися статті ріжних авторів" або "На програму вечора складаються такі точки". Це синтаксична калька з польської мови: Na książkę złożyły się artykuły różnych autorów. Замість такого польського фразеологічного вислову треба казати: "Книжка складається із статей різних авторів".

Таких польонізмів як "неземський" ("неземські речі", "неземського походження") (з п. niezemski) треба уникати й замінити ці чужі слова українськими: "неземний", "неземного походження" і т. п.

У реченні — "Л. Морозова — артистка (?) мала виставку образів" маємо дві помилки. Поперше, Морозова не артистка, а малярка, художниця, а по-друге, вона мала виставку не образів, а картин. Слово "образ" у польському значенні слова *obraz* треба замінити українським словом "картина". В українській мові є й слово "образ", але воно вживається у різних значеннях, а зокрема в значенні ікони. Наприклад: "До півночі молилася перед образами" (Н.-Лев.). "Ми ходили два рази в театр у Києві і на виставку картин" (Л. Укр.). Отже, в наведеному контексті до польського слова "образ" є український відповідник "картина". Українське слово "образ" — це синонім слова "ікона". Але крім того українського слова "образ" має багато інших значень. (Див. СУМ, т. 5).

В одній газетній статті читаємо таке речення: "такі були об'яви (?) розкладу". У праці однієї дослідниці про Лесю Українку читаємо: "вона була об'явлена (?) не змагання до свяності...". Тут слово "об'яв" — непотрібний польонізм. Українські відповідники до цього слова такі: "вияв", "ознака", "симптом".

В українській мові є слово "об'ява", що має таке значення, як слова "оголошення", "оповіщення". Приклади: "Я хутко перебіг очима всі об'яви" (Дов.). "Прибіто широкий диктовий щит для об'явлів" (Шовкопляс).

У статті однієї авторки читаємо: "Лесі було легше вичувати (?) психологічну правду". Тут маємо непотрібний польонізм "вичувати" (з п. wyczuwać), замість українського слова "відчувасти". Приклади: "Хлопці не відчули особливого страху" (Фр.). "З її плачу він відчув, що всяка розрада тут марна" (Л. Укр.).

Та сама авторка пише: "спробу вивчення есенціонального (?) в ній..." Замість непотрібного і не вживаного в українській літературній мові польонізму треба було б написати: "істотного".

Польської ортографії, а не української додержується авторка праці про Лесю Українку в таких, наприклад, словах: "Ідиллі" (з п. idylla), "ейдаймонізм" (з п. eudaimonism) замість "ідилії", "ейдемонізм").

Недобре звучить і вислів: "щастя, получене (?) з героїчним зневажанням болю". Замість польонізу-діялектизму "получене" (з п. połączyszczy) треба казати "поєднане". Приклади: "Билася Левантина головою об стіл, не знаючи, як поєднати кохання з повинністю (Гр.). "Скажи, ... як у серці поєднати розлуки лід. любови жар" (Сос.). "У віршах поета сатира й публіцистика поєднані з народним гумором" (СУМ).

В українській мові в розмовному стилі вживається слово "получити", яке означає влучити в ціль". Приклад: "Стрілець умів... добре получить — відлити звіря. (Сл. Гр.).

По-польському звучить і вислів: "культ особовости" (з п. osobowość). Український відповідник до цього польського слова: "культ особи". (СУМ, 778).

Дуже часто доводиться нам читати такі речення й вислови: "Перші формациї цього корпусу вже опустили (?) Амман". "Опустили (?) кон-

ференцію". "Опустили (?) кімнату". Тут непотрібний польонізм "опустили" (з п. *opuszczyć*) треба викинути і казати: "вийшли з Амману", "покинули Амман", "вийшли з кімнати", "покинули конференцію". Приклади: "Кармеліха покинула село" (М. Вовч.). "Прощавай, мій рідний краю! Вже тебе я покидаю" (Фр.). "Вона без жалю покинула товариство дівчат" (Коц.). "Я все покидаю: садочки рясні, і темні діброви, і ниви ясні..." (Л. Укр.). "...я б зроду не залишив своєї господи" (Вовч.). "Ми залишили гостинну й привітну Прагу" (Тич.). "Вийшли ж з хати батько й мати" (Шевч.).

Часто вживається слово польонізм "комплетно" у таких, наприклад, реченнях: "Невістка Індіри Ганді комплетно розійшлася з Індірою та засудила її політику". "Іранські частини знищили комплетно три іракські бригади". Українські відповідники: "зовсім", "повністю", "цілковито", "цілком". Приклади: ".чи не покинула вона її зовсім, чи не пішла у село" (Мирн.). "Вони повністю перемогли свого ворога". "Невістка уміє цілковито задобрити воркотливу свекруху" (Фр.). "Ця людина цілком заслуговує на довір'я" (Тют.). "Ця постать узята цілком із життя" (Л. Укр.). "Утрачено не все цілком" (Гонч.).

У реченні: "Він уже не може відзискати своєї боєздатності" (польонізм-діялектизм "відзискати" (з п. *odzyskać*) краще замінити словами української літературної мови: "знову повернути", "відновити". "Вона не може розмовляти, і чи пощастить відновити мову..." (Шиян). "...чистить чуття і відновлює кров" (Фр.). У СУМ слово "відзискати" має позначку "діялектизм".

А ось маємо ще таке речення: "Випустили (із в'язниці) Е. Пайка, уморивши (?) проти нього слідство". Тут слово "уморивши" (з п. *umorzyć*) треба замінити українським словом "припинивши". Приклади: "Незабаром прийшов наказ: припинити справу з землею" (Гр.). "Суд ухвалив припинити справу (припинити слідство і т. д.)". Отже, в українській мові немає слова "уморити" в значенні "припиняти", "припинити", "анулювати". Але в українській мові існує слово "уморити" в інших значеннях: Перше значення: *дово-дити, довести до смерті*. Приклади: "Хвороба, коли не вморить, то скрутить" (Номис). "Влітку холера ледве мене не заморила" (Крим.). Друге значення слова "уморити" — дуже стомити, зму-чити. Приклад: "...як їй руки повикручував, як її вморив" (Кв.-Основ.).

В українських газетах іноді вживається слово "морд" (з п. *mord*, *morderstwo*) в значенні українського слова "убивство". В українській мові немає слова "морд", зате є слова "мордувати", "мордування", "мордуватися", але ці слова не означають "убивати", "убивство". Українські значення цих слів такі: "мордувати" — завдаєти комусь фізичного болю або моральних страждань. "Мордування" — страждання, мука.

Немає в українській мові й слова "револьта". Але в українських газетах в Америці це чуже українській мові слово вживається досить часто. Наприклад, читаємо таке речення: "Однакче, після погашення револьти в короткому часі вибух-

ла нова". Українські відповідники до польського слова "револьта" такі: "бунт", "заколот", "пovстання", "розруха", "заворушення", "приборкати, придушити заколот". Приклади: "Царський уряд огнем і мечем приборкував повстання" (Баж.). "Повстання киргизів придушував царський уряд заливом і кров'ю — річками крові" (Тулуб).

Часто слово "там" вживається не в значенні українського слова "там", а в значенні польського слова *tam*, яке відповідає українському слову "туди". Кажуть: "Він прямує там" замість "Він прямує туди". Польський вислів *tam i z powrotem* відповідає українському вислову "туди й назад". На питання "де?" вживається українське слово "там", а на питання "куди?" слово "туди". Приклади: "І там степи, і тут степи..." (Шевч.). "Там воли ревли" (Мирн.). "Що сльози там, де навіть крові мало?" (Л. Укр.). "Туди, на залиту вогнем Україну, летить мое серце, летить" (Сос.). "...вона туди ходить" (Вовч.).

Дуже часто автори газетних статей вживають непотрібних польонізмів: "продістатися" (з п. *przedostać się*), "видістатися" (з п. *wydostać się*) замість українських широковживаних слів: *проникати, просочуватися, пробиратися, проходити, доходити, видиратися, вдертися, видратися, вибиратися, вибраться, вирватися, входити, виборатися* і т. д. А тому замість казати: "продісталися вісті" треба казати: "проникли, дійшли, просочилися. Приклади: "З-за колючого дроту концтабору таємними шляхами проникали вісті..." (СУМ). "З міста на село проникали чутки" (Хиж.). "Але тривожна звістка однаково проникала під землю" (Куч.). Замість того, щоб казати: "він намагався видістатися з печери" треба казати: "він намагався вибратися" (видертися). Приклади: "З цієї хати і взагалі з міста — ви мусите негайно вибратись" (Ірч.). "Чіпляючись за лозу, на берег видирається інспектор" (Вас.). "Аби тільки видертись із цієї глущини" (Донч.).

Слово "стрих" — це польонізм-діялектизм від польського слова *strych*. Український відповідник — "горище" (наголос на другому складі "-ри-"). Це слово означає приміщення між стелю й покрівлею будинку.

Слово "страй" (п. *strój*) вживається в розмовному стилі української мови ("одягли найкращі своє строй", "одягнена в свій чорний строй", "гусарський строй"). Але не треба забувати, що в літературній мові є також ще й слова "убрання", "одяг", "одежда". Приклади: "Старовинна українська одяж" (Вовк). "Гарне убрання" (Р.-У. С. 1927). "У скрині були плахти, намітки, очіпки — все жіноче убрання" (М. Вовч.). "Молодь у святочних убраннях" (Хотк.). "Українські народні традиції в сучасному одязі" (назва книжки). "Багатою спадщина українського народного убрання".

Польонізм "суперпотуги" — з п. *potęga* (держава) треба замінити висловом "великі держави". (Про українське слово "потуга" було вже сказано раніше).

(Далі буде)

ЯК ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ ПОПАВ ДО САМВИДАВУ

(Закінчення з квітневого числа)

Добре відомо, що для перемоги потрібні не тільки відповідні сили й засоби. Потрібне ще й уміння їх застосувати — потрібна сучасна військова теорія, потрібно, щоб війська були навчені в дусі цієї теорії, потрібні командні кадри, спроможні керувати військами по-сучасному. На жаль, в СРСР до початку війни нічого цього не було. У цьому й полягає головна причина наших поразок.

Війська наших західних прикордонних округ, лише трохи поступаючись перед чисельністю імовірної армії вторгненого противника, у військовотехнічному відношенні були значно сильніші за неї. Але:

— кваліфіковані командні кадри були вилучені з армії майже повністю і зназали репресій різного ступеня. На їх місце прийшли переважно малокваліфіковані люди або й попросту в військовому ділі неграмотні, а в багатьох випадках — абсолютні нездари. Авторитет командного складу в зв'язку з цим, а також у наслідок психози боротьби з "ворогами народу", різко зменшився, а дисципліна занепала.

Питання підготовувань до відсічі раптовому нападові не були вирішені:

1. Аеродромна мережа прикордонних округ була розгорнена незадовільно. Наслідком цього перед початком війни наша авіація продовжувала розміщуватися дуже скучено на старих, давно й добре відомих Німеччині аеродромах.

2. Зенітні засоби військами мали в мізерних кількостях. Більша частина їх була малоекективна, тому військової протиповітряної оборони фактично не було, і наші війська, не мавши авіаційного прикриття, лишалися цілком безоборонними з повітря.

Не було й протиповітряної оборони аеродромів, що при раптовому повітряному нападові могло привести до втрати всієї авіації.

3. Перед початком війни різко послабили здатність військ до боротьби з танками: зняли з озброєння 45-міліметрову гармату, а ще раніше, з примхи Сталіна, 76-міліметрову гармату "ЗІС".

4. У наслідок затяжної перед війною реорганізації, наші танкові війська вступили в війну, бувши в небоєздатному і малобоєздатному стані.

5. Укріплені райони вздовж старого кордону були не тільки роззброєні, а й висаджені в повітря. Уздовж нового кордону почали будувати їх, але нічого не довели до кінця.

6. А вершком усіх недоумств було те, що — як пише маршал Радянського Союзу Малиновський, — "Війська продовжували вчитися по мирному: артилерія стрілецьких дивізій була в артилерійських тaborах і на полігонах, зенітні засоби — на зенітних полігонах, саперні частини — в саперних тaborах, а "голі" стрілецькі полки та дивізії — в своїх тaborах. Коли насуvalася

небезпека війни — ці дуже грубі помилки межували із злочином".

Але й це ще не все. Плян прикриття, опрацьований на випадок раптового нападу ворога, не був здійснений, а групування військ було таке безглузде, що ворог міг громити їх підряд, частину за частиною. Білостоцьке угруповання — більше половини військ Західної військової округи — було так дисльковане, що війська потрапляли в оточення досліжно в перші години. Зроблені для війни запаси озброєння, боєприпасів та інших матеріальних засобів розмістили поблизу кордону, навіть спереду других ешелонів військових округ. З початком війни противник, розуміється, захопив усі ці запаси.

З цих причин війська опинилися в надто важкому становищі, і ніякий героїзм уже не міг їх виручити. Противник продовжував невпинний навальний наступ.

Оборонці "мудрої сталінської" закордонної політики напередодні війни наполягають на тому, що поталанило, мовляв, виграти два роки мирного життя. Так це чи ні — піді знай. Але якщо б навіть і виграли, то з якою метою вигrajуть час, передбачаючи, що незабаром настане війна?

Далібі ясно: щоб краще підготуватися до війни. А на що витратив сталінський уряд ті виграні два роки? Чого він спромігся досягти впродовж тих років?

1. Відсунути державний кордон на захід — на 200-250 км — і поряд із тим спішно знищити старі укріплені райони — всю величезну, дуже дорогу оборонну лінію від моря до моря.

2. Подвоїти чисельність своїх збройних сил.

3. Продемонструвати не тільки перед гітлерівцями, а й перед усім світом непідготованість нашої армії провадити сучасну війну — в радянсько-фінляндському військовому конфлікті.

4. Розформувати танкові батальйони стрілецьких дивізій й почати формування механізованих корпусів.

5. Зосередити мобілізаційні запаси в загрозливій близькості від кордону.

6. Зняти з озброєння 45-міліметрові гармати і протитанкові рушниці, а з виробництва — 76-міліметрові гармати "ЗІС".

7. Запроторити в тюрму ряд провідних конструкторів зброї і бойової техніки, а декого навіть розстріляти, у тому й винахідника пізніше уставленої "катюші".

Ну, а чого ми не встигли зробити?

1. Не встигли перебудувати промисловість на воєнний лад. Не було навіть мобілізаційного пляну. Це — дикунство з погляду воєнної науки, але факт лишається фактом: схвалили його щойно в червні 1941 року, аж перед вибухом війни.

2. Організувати масовий випуск нової бойової техніки та зброї, конструкторська розробка чого

була закінчена ще перед 1939 роком. Не впровадили до серйого виробництва нових винищувачів, пікуючих бомбардувальників і штурмовиків, які своїми тактично-технічними даними значно перевершували відповідні німецькі машини. Те саме сталося й з нашими дуже добрими танками "Т-34" й "КВ": їх також не дали до серйого виробництва. Щодо "катюші", то її взагалі відклали, не виробивши навіть пробного взірця. Першу батарею цих грізних бойових машин почали виробляти вже під час війни.

3. Розширити й удосконалити аеродромну мережу.

4. Зформувати й навчити механізовані корпуси.

5. Довести війська до бойової готовості.

6. Побудувати вздовж нового кордону укріплені райони.

Як бачимо, ми встигли все зробити, що послаблювало нашу оборону, і не встигли зробити того, що її зміцнювало. Передбачувана користь навіть від таких, на перший погляд, позитивних дій, як перенесення кордону на захід і подвоєння чисельності армії, була змарнована знищеннем укріплених районів і недоведенням військ до стану бойової готовості.

Таким чином, щодо піднесення обороноспроможності нашої країни не лише нічого не виграно, але багато чого програно: був "виграш" із зворотним знаком.

Далі, чого саме ми досягли протягом цих років у сенсі зміцнення своїх міжнародних позицій?

Ми втратили всіх своїх потенціяльних союзників у південно-східній Європі й на Балканах і цілком ізольувалися від тих, хто вже був у війні з Німеччиною.

Звідси, сталінський уряд натворив дурницю, рівнозначні зраді. Віддавна так робилося, що уряд, відповідальний за помилки в готовуванні до війни, притягається до відповідальнosti.

А ось за такі помилки нашого уряду, рівнозначні нечуваній зраді, розплатився сам народ. Поперше, розплатився неймовірними за розміром втратами на фронти. Гітлерівці на всіх фронтах Другої світової війни на сході, заході, півдні і в Африці мали втрат убитими й померлими від ран близько чотирьох мільйонів людей, а ми — тільки на радянсько-німецькому фронти 13,5 мільйона, себто в три з половиною рази більше. Подруге, розплатився наш народ життям мільйонів мирних людей, що загинули під час гітлерівської окупації. Потретє, нарешті, розплатився мільйонами репресованих під час війни і в повоєнний період оборонців нашої батьківщини, її воїнів — солдатів та офіцерів, які виявили в безприкладній боротьбі чудеса хоробрости і героїзму проти напасливого противника.

Ніхто з безпосередніх винуватців за те, що наша країна виявилась безоборонною перед лицем агресора, ні до якої відповідальнosti — навіть моральної! — не був притягнений.

Ось за таких обставин орган інституту марксизму-ленінізму виступає зі статтею, яка грає на руку спричинникам поразок нашої армії.

Час і пора, нарешті, сказати твердо — годі!

Досить уже прекраснодушності й пустопорожніх теревенів! Людська совість більше не може вже миритися з лицемірством і лжею. Невільно більше ні кому давати можливість ховатися за героїзмом невідомих героїв, що загинули тільки з вини любителів базікати про чужий героїзм. Не сміємо більше миритися з глумом над пам'яттю поляглих, з амністією зрадцям — колишнім і майбутнім.

Головним винуватцем є безперечно Сталін і той уряд, що його він очолював. Тут, як я вже згадував, призвався навіть він сам, виступаючи в Кремлі 24-го травня 1945 року. Крім того, особисто відповідальні за все дотепер описане тут, себто за дії рівнозначні прямому сприянню фашистам, ще такі особи:

К. Є. Ворошилов, який багато років стояв на чолі червоної армії

С. К. Тимошенко, який заступив Ворошилова на цьому посту, та

Ф. І. Голіков, який напередодні війни очолював розвідувальне управління Генерального штабу і зумисне передавав урядові наперед відому брехню ѹ дезінформацію про ворога, фальшиві, але угодні Сталінові відомості про склад і угруповання військ фашистської Німеччини.

Цілком окрім стіть питання про ще одного з головних відповідальних за поразки початкового періоду війни. Я мав на увазі маршала Радянського Союзу Г. К. Жукова. На початку війни він був начальником Генерального штабу. Своїм тодішнім досвідом і знанням своїх обов'язків він для цієї посади безумовно не надавався і через це зробив низку помилок, рівнозначних злочинові.

Немає сумніву, що Жуков, який пройшов крізь горнило війни, не припустився б не тільки таких дуже злочинних, але й менш значних помилок. Так чому ж він сам не написав про це? Вважаю, що він дуже добре розумів, що ім'я його збережеться чистим лише за умови, що він самокритично проаналізує всі передвоєнні обставини та діяльність Генерального штабу, яким він керував. І якщо він не зробив цього, то, мабуть, до цього були причини, від нього незалежні.

Стаття моя закінчувалась словами великого Сервантеса: "Брехливих істориків слід карати на горло так само, як фальшивомонетчиків".

Листа написано й відіслано. За тиждень телефону редакторові.

— Та що це ви, Петре Григоровичу, хіба ж можна вивчити такий лист за такий час! — І з ноткою лестощів: — Це ж науковий трактат. Чи ж його можна порівнювати з Некричем?

— Ні, це тільки лист на захист Некрича від нечесних рецензентів. І я сподіваюсь, що коли ви дали рецензію, то дасте місце й для спростовування й.

— Ви ж розумієте, що я сам це питання не вирішую. Доведеться трохи заждати.

Тижнів через два заходжу до редакції. І знову:

— Так ви розумієте!

— Що я маю розуміти?

— Та ви чудово розумієте. Ви старий член партії.

— Я позапартійний.

— Е, то тільки форма, а духом ви комуніст.

— Можливо, але що цим можна пояснити? Я написав листа, до того ж у важливій принципової справі й розраховую на опублікування.

— А я вважаю, що ви тільки адресу нашу написали, а мали на увазі самвидав.

— Це вам, мабуть, хочеться, щоб лист побачив світ у самвидаві і щоб вам можна було, ухопившись за це, відмовити опублікування у вас. А я вжив надійних заходів, щоб цього не сталося, і буду домагатися, щоб ви опублікували.

— Ну, ви ж розумієте, що я сам цього питання не вирішу.

Проминуло ще кілька днів. Завітав до мене Писарев. Випадково на моєму письмовому столі був один примірник моєго листа до редакції "Вопросы истории КПСС" ("Питання історії КПРС"). Сергій Петрович побачив. Зацікавився. Попросив, щоб я дав йому прочитати. Відмовити було незручно, але я пояснив йому, що дамаючи опублікувати в журналі, тому до самвидаву покищо не даю. Даю йому, але з умовою, щоб він нікому не давав і сам не розмножував.

По трох чи чотирьох днях він повернув мій примірник. Листом — його змістом і стилем — він був захоплений, хвалив захлинаючись. Наразкаже мені таке: "І це не тільки я так думаю. Я дав на одну ніч своєму знайомому — докторові економічних наук, так той, повертаючи текст, сказав, що не спав усю ніч. Почавши читати, він зрозумів, що таку працю слід мати у власній бібліотеці. Взяв машину, заклав у неї десять примірників і за ніч переписав. Один примірник і мені подарував".

— Що ж ви наробили, Сергію Петровичу! Так же ви до самвидаву постили. А це означає, що ви позбавили мене можливості притиснути журнал до стіни. Так тепер, як тільки вони довідаються, що лист мандрує в самвидаві, чимдуж ухопляться за це й відмовляться опублікувати.

— Ой, даруйте, Петре Григоровичу, я геть чисто забув про це. Але я зараз піду до цього доктора, і ми все позбираємо.

За якихось два дні Сергій Петрович дав знати, що всі примірники розмноженого доктором листа — вже зібрани. А ще за кілька днів я одержав листа з Арзамасу — полковник запасу писав, що до його рук потрапив лист до редакції журналу "Питання історії КПРС". До мене він мав лише одне питання: чи писав я такого листа? Чи це не фальшивка, яку зробив якийсь імперіалістичний розвідувальний центр?

Я відповів, що писав такого листа, але відіслав його тільки адресатові. Яким робом лист міг потрапити до нього, не можу навіть припустити. Відповідати — пишу йому — за зміст листа, якого я не перевірив і не підписав, не можу. У відповідь на це одержую листівку без підпису й зворотної адреси. На листівці написано лише три слова: "Спасиби за лист". А за який? За той, яким я відповів полковникові, чи за той, що писав до редакції? Це назавжди лишиться для мене загадкою. Загадка й те, як саме мій лист вийшов у самвидаві. Не вірити Сергієві Петровичу я не можу. Я переконаний, що коли він сказав — "усі

примірники зібрані", то їх насправді зібрано. Лишається неясним: чи не зробив хтось копії з примірника, що його надрукував доктор — ще перед тим, як повернути той примірник. Однак, розуміється, не виключене й те, що зникнути один примірник міг і з самої редакції. Таких випадків у практиці самвидаву було безліч. Таке зникнення стається або "доцільно" — з ініціативи котрогось із співпрацівників, або його організує сам редактор, щоб тим способом закрити дорогу для небажаної публікації. До речі, відмова ж публікувати моєго листа мотивувалася властиво самвидавом. Незабаром після арзамаського листа подзвонив мені редактор і сказав: "А лист ваш написаний для самвидаву. До мене надійшло вже чотири самвидавні копії. Отже, публікувати не будемо: ми самвидаву не популяризуємо. У нас не Китай, — з ідкою іронією додав він, — ми задовольняємося й без Да-Цзи-бао" (китайські листівки). — Але я не маю підстав підозрівати його у свідомому використанні самвидаву, щоб тим закрити дорогу для моєго листа.

Шляхи до самвидаву — найрізноманітніші. Уесь час, поки я жив і боровся в Радянському Союзі, я не переставав захоплюватися дивом народної творчості — самвидавом. Як саме матеріали закритого характеру, виразно не призначенні для самвидаву, опиняються в ньому? Як це так, що за умов майже повної відсутності (брачу) розмножувальної техніки, самвидавні твори розходяться протягом дуже короткого часу по величезній території і дістаються до рук великої кількості людей? Якихнебудь п'ять-шість машинописних копій, що їх випустив автор, перетворюються на сотні й тисячі примірників, кожний із яких читає безліч людей. Ніколи я не міг зrozуміти й того, чому один твір відразу спалахує яскравим сяйвом, але потім досить швидко погасає, а інший ніби розгортається поволеньки, але потім багато років не сходить зі сцени.

Але бувають і такі твори, що їх автор настирливо пропидає в світ, кілька разів друкує й поширює, а вони безслідно зникають. Це легко б було зрозуміти, якби таке ставалося тільки з творами безталанними, але дуже часто зникають і безперечно талановиті писання. Самвидав чомусь їх не приймає. Хоч буває й так: твір швидко зник, а проминуту місяці і навіть роки — й він, диви, знову виринає, починає жити другим, значно повнокровнішим життям. І це вже цілковите диво — реакція відображення стороннього самвидаву. КДБ не раз запускав у самвидав свої провокаційні "творіння". Багато їх мали вигляд як цілком самвидавні — і формою, і змістом, але не було за моєї пам'яті випадку, щоб КДБівський матеріальчик утримався на самвидавній ниві, здобувся на якесь поширення.

Мого листа самвидав прийняв винятково гостинно. Лист поширився не лише у Москві, поширявся по країні. Не тільки з Волги (Арзамас) надійшли вісті про нього, а й із Новосибірська, із Ташкенту, Алма-Ати, Симферополя, Владивостоку, Харкова, Києва і навіть із Чукотки.

(Переклав з рос. Д. Кислиця)

НЕКРОЛОГ

Василь СОКІЛ

МИКОЛА ШАПОВАЛ

(15. VI. 1919 — 22. III. 1982)

З України сумна звістка до мене прилетіла: 22-го березня помер талановитий поет і прозаїк Микола Шаповал.

У листі подробиць не вказано, написано тільки: "прожив три дні після обширного інфаркту". Тобто — серце розірвалось.

Було йому всього шістдесят два роки.

"Про померлих або добре, або нічого", — нагадує древня приповідка, — та я не схильний дотримуватись цього правила, бо в житті й діяльності небіжчика не все було добре, однак, нічого про цього справжнього поета не сказати — неможливо.

Справедливо кажуть, що біографія людини — це її пашпорт. У ньому життям внесено основні принципи переконань і практичної поведінки.

Тяжке, драматичне було дитинство Миколи. Батько Терентій загинув у громадянську війну. Мати померла в страшний голод 1921 року, лишивши сиротами восьмеро дітей. Найменшому Миколыці було всього два роки. Ніколи більше він не бачився зі своїми братами й сестрами: розбрелись вони — хто безпритульним, хто по чужих людях, і слід їхній загубився в бурхливому вирі життя.

Бідолаха Микола шляхом щасливих обставин мав щастя вижити. До шести років хлопчик склався по людях, захворів на віспу, мало зір не втратив, однак видужав і на сьому році... став поводирем сліпого кобзаря Кушнерика, добре відомого в ті роки на Україні.

Отака дивна доля! Не один рік сирота-хлопчик водив по селах України славетного кобзаря, не один рік разом з ним радів хлібові, дарованому чуйними людьми, разом з ним горювали одним гorem і не знат — не відав, що в тій торбі, яку носив за плечима, крім хліба, збиралися й інші цінності, які колись згодом задзвеняли в його душі голосом поета. Химерна доля дала хлопцеві щасливу нагоду вже змалку, щодня, по краплині вбирати в своє серце невмирущу, могутню силу народної поезії, пісні, речником якої був сліпий кобзар.

Далі шлях Миколи пройшов через дитбудинок, де його годували, одягали і навчали грамоти. Закінчив сім класів, вступив до педагогічного училища в Великих Сорочинцях на Полтавщині. Там же, в Решетилівській районній газеті, вперше й спізнявся з літературною працею: 1938 року надрукував у ній свої перші вірші. Певне, тоді ж і до комсомолу вступив. Інакше б не рекомендували б його до інституту журналістики.

Згадавши про це, почув розгнівані голоси: "Власне кажучи, про що мова? Інститут журна-

лістики? Знаємо, яких там пропагандистів виховували...".

Маєте рацію — виховували, навчали. А що мав би робити сирота-хлопчина? Чи ви б на його місці знайшли інший шлях до навчання?

Не закінчив Микола Шаповал інституту журналістики: почалася війна. Мобілізували, спочатку служив рядовим солдатом, потім перевели до редакції дивізійної газети, був поранений, відряджений у тил, одужав, працював на радіостанції ім. Шевченка, яка мовила на окуповану німцями Україну. По закінченні війни опинився на Закарпатті, пішов доучуватись до Ужгородського університету. З 1952 року в Харкові, після того, як 1948 року вийшла перша його збірка поезій під нейтральною назвою "Поезії", яка, однак, звернула увагу на своєрідного молодого поета.

Відтоді і до кінця свого вкороченого життя він видав десятка півтора збірок поезій (серед них не випадково і немало для дітей), в яких, несучи в своєму серці скарби кобзарської науки дитячих літ, оспіував красу і велич людської вірності, щирості, любови чуйності до скривдженіх, зневажених, готовності прийти на поміч людині в біді.

Я не берусь розглядати творчість Миколи Шапovala у всій різноманітності, — одне хочу сказати: поет ніколи не принижувався перед "власть імущими" ні в поезії, ні в прозі. Його цікавили справжні людські проблеми. Недарма героями більшості його повістей та оповідань були конкретні живі люди, іноді навіть описані під іменами прізвищами, трудівники переважно хліборобської праці, з якими він часто зустрічався під час своїх мандрівок по Україні, яких полюбив і складні життєві проблеми яких намагався зрозуміти і про яких не раз наслідовався сказати в своїх творах досить одверто.

Офіційна критика не дуже шанувала Шапovala. Його "безпартійну" лірику хвалити не входило в її інтереси і завдання. Критики більш охочі були повчити, полаяти, попередити поета. Попередити — це було взагалі загрозливим моментом: за попередженням, як правило, йшла заборона, певні утиски, обмеження.

І як не парадоксально — найбільше діставалося Шапovalovі не так за творчі недогодження начальству, як за його громадсько-політичну діяльність. Тут би йому якнайзручніше було б дотримуватися принципу: говорить не те, що думаєш, робить не те, що наказують. Однак совість не дозволяла брехати і кривдити себе: Микола часто забував про радянські "правила гри" і, обурений тим чи іншим випадком несправедливості або підлої брехні по відношенні до чесної людини. — не міг стримати своїх почуттів і одверто говорив те, що думав. По натурі прямолінійний і чистосердечний, він мав багато недругів, особливо в тих інстанціях, де вершилася доля письменника. Він ніяк не став "інакодумцем" у певному розумінні слова, але думав інакше і дотримувався інших переконань, ніж вимагало його офіційне становище в організації. І по натурі своєї чесністі не хотів ні сам брехати, ні коритися

ЛІСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

Г. ГОРДІЄНКО

В останні місяці в світі повно писанини про польські проблеми. Не відстаемо й ми, українці, від того, бож поляки наші сусіди й тому численні українські автори просто в захопленні від своїх особистих бажань польсько-українського братерства. І роблять з того далекий дучі висновки й про українське майбуття. Тільки щоб ми були РАЗОМ з поляками, бо, мовляв, без України не буде Польщі, а без Польщі не буде України!

Аж жаль, аж соромно таке читати, бож це свідчить про нас, які ми імігранти, щоб не вжити гострішого, хоч і правдивішого слова!

Польща панувала над українським народом, панувала жорстоко, панувала довго, панувала ще недавно. Національна пиха поляків, псевдогордість, етнічна мегаломанія, релігійна нетерпимість і т. д., і т. д. — аж до державної нетерпимості до громадян Польщі українського роду в роках 1918-1939 і до шовіністичного збиткування над українцями у теперішній Польщі, про що можна довідатися від будь-якого відвідувача сучасної Польщі або від утікачів із "братерської" Польщі.

Побачивши, що поляки пишуть та говорять про нас українців, зрозуміємо раз і на завжди, що оте слово РАЗОМ ніяк не пасує нам і полякам.

Автор цих рядків безмежно вірить у Божу справедливість, яка, хоч часом виявляється із запізненням, але не нам, простим людям, пхати свого носа в Божі розрахунки, однаково нічого з того не зрозуміємо. Та проте вона (справедливість!) приходить і карає справедливо. В народі її називають КАРА БОЖА. Це щось такого абсолютно найвищого, що з того нема відклику, бо вже вищих інстанцій не існує.

...Року 1919 Денікінська армія, як армія "білого" визвольного руху російських патріотів, деякий час мала бойові успіхи й пройшла по Україні не тільки по Лівобережжі, але й по Правобережжі, мало що не до самої Волині. Себто, тими історичними шляхами, якими колись набігали татарські орди на Україну.

В Білій Армії був окремий кінний полк, складений виключно з самих татар, разом з татарськими старшинами, бо були й такі. Цей полк на Україні відзначився винятковою жорстокістю,

брехні начальства. За цю свою людську безпосередність чимало лиха він зазнав. Не раз йому горезвісний секретар з питань пропаганди харківського об'єму Сороштан погрожував: "Більше ні одної твоєї книжки не буде видано!"

У такій атмосфері жив і творив Микола Шаповал. Немало крові з нього попили і нервів потрапали.

Тож серце не витримало — розірвалось...

який не дорівняли інші частини білої армії, складені з вояків слов'янських народів, бож у них були не тільки москалі, але й наші брати, самі справжні національно свідомі українці, бо де ж мали подітися?!

Дивні діла Твої, Господи й не нам зrozуміти їх у своїй без силості перед маєstatом Всевишнього. Чому на КАРУ БОЖУ для татарів Всевишній вибрав Йосифа Сталіна, а не кого іншого?

Волею такої самодержавного Сталіна кримських татар вивезено туди, звідки вони прибули в Європу, себто до Середньої Азії.

Півострів Крим належить і має належати до тієї держави, яка в даний час існує на материковій Північному Чорномор'ї. Таке бо його geopolітичне положення.

Тому акт 1954 року про вихід Криму із складу Російської Соціалістичної Federativnoї Radянської Республіки й передання його в склад Української Radянської Соціалістичної Республіки треба вважати вершком історичної справедливості!

З боку РСФСР це був вершок політичної мудрості.

Bo треба знати, хто ще не знав, і не забувати, хто про те вже знав, що в 1930-их роках існувала ідея пантуранізму, себто щось націоналістичного, імперіалістичного, турецько-мусульманського, що зачіпало й Крим, з тим, щоб його втягти в щось оте "пантуранське", поки що з Туреччиною на чолі.

Себто привернути отої хаос, жорстокість, яку з таким великим трудом та безмежним зусиллям вдалося знести із наших українських степів та із Криму. Думаю, що не на те, щоб знову їх допускати назад на наші українські землі, поляти кров'ю та потом численних поколінь українського народу...

Від редакції: — Ми надрукували уривки з Вашого листа, щоб читач уявив собі, у які руки могла б попасті наша булава, коли б не зробила всього за нас "історично справедлива" РСФСР.

Крім того, ми вважаємо, що не досить знати де-що про старозавітного Бога, а й про Його Сина, який проповідував щось інше, ніж кару Божу.

**

Мене не тільки не абияк обурило те, що редактори самовільно змінили в тексті рецензії д-ра О. Архімовича на працю моєї дружини Наталії Чапленко "Українські назви з куховарства й харчування" написання "слівник" на "словник", а й додали нелогічну й безграмотно побудовану, під цим текстом примітку... У ній написано: "Несправдлену редактором помилку справляємо ми, Насправді у заголовку значиться "слівник"... А слова "значиться" в такому реченні не можна вживати. "Справляти" можна весілля, входини, навіть чоботи, але не помилки..."

В. Чапленко

"НОВІ ДНІ", травень 1982

Ред. — "Словник української мови" (Київ, "Наукова думка", 1970-1980) дає приклади вживання слів "значиться" і "справляти" в тому самому значенні, що й наша редакція мала на увазі, причому "Словник..." цитує вірогідних авторів. Що ж до самого слова "словник", то ми вважаємо, що немає сенсу нам займатися гіперкорегуванням і волюнтаристично виправляти його на "слівник". Це слово польського походження у нас повністю не асимилювалося — ото й все — і не важливо для нас — чому? — а важливо, що так воно є. Мовні закони не такі невблаганні, як математичні.

**

Як постійний читач "Нових днів", хочу висловити своє та своїх членів глибоке захоплення цікавими, змістовними дописами цього високовартісного журналу.

Під оглядом ширення літературно-мистецького знання та плекання чистоти рідної мови, кожна праця, поміщена в "Нових днях", це великий вклад у скарбницю національної культури.

На окрему увагу заслуговує унікальна, старанно підготована праця відомого літературознавця — проф. Петра Одарченка, під заг. "УКРАЇНСЬКА МОВА В АМЕРИЦІ", поміщувана частинами в "Нових днях".

Леонід Денисенко
голова Укр. Т-ва "Відродження",
Сідней, Австралія

ЧИ МАЄТЕ СИЛЬНУ ВОЛЮ,

щоб в користь власного здоров'я та для прикладу іншим — цілком не вживати наркотиків, алкоголя і нікотину?

ЯКЩО ТАК, — зголосіться на адресу Українською Товариства "Відродження":

The Secretary, Ukrainian Rebirth Society
65 Kerrs Rd., Lidcombe 2141, Australia

ЩЕ МОЖНА НАБУТИ КНИЖКУ

ПЕТРА ВОЛИНЯКА

ПОГОВОРIMO ВІДВЕРТО

на добром папері, 25 фот. у твердій оправі

Ціна книжки 12.75 дол.

Пересилка \$1.25

Книга має 680 сторінок.

Замовляти в адміністрації "Нових днів"

ЗІЗД "СЛОВА" В ТОРОНТО

Президія Об'єднаних Українських Письменників в еміграції "Слово" повідомляє, що 6-ий Зізд українських письменників в еміграції відбудеться 11-13 червня 1982 року в Торонто, Онт.

Темою Зізду буде обговорення творчих та організаційних проблем, тісно пов'язаних з сучасним станом літератури. Крім організаційних нарад заплановано публічну сесію-зустріч з громадянством і літературний вечір з читанням творів учасників Зізду. Доповідь про сучасну українську літературу виголосить Богдан Рубчак. Заплановано виставку книжок, що її підготовить мистець Мирон Левицький.

На Зізд запрошено українські письменники з усіх країн і континентів. Участь у Зізді заповіли такі провідні діячі Об'єднання: голова "Слова" в Канаді — Юрій Стефаник, голова "Слова" в Європі — Юрій Бойко та голова "Слова" в Австралії — Дмитро Нітченко. Господарем Зізду є торонтонський Відділ "Слова" під проводом голови Олександри Копач.

Зізд відбудеться в залах Інституту св. Володимира, при Спадайні авеню ч. 620. В інтернаті цього Інституту учасники Зізду можуть замовити собі нічліг. Тих членів, що не зможуть прибути на Зізд, проситься передати письмові уповноваження для голосування тим колегам, які братимуть участь у Зізді.

Про всі справи Зізду: зголосення, замовлення нічлігу, зголосення виступу в літературному вечірі, повідомлення про передачу уповноваження для голосування та інші справи слід писати до Президії ОУП "Слово" на таку адресу:

Ukrainian Writers' Association "Slovo", 6509 Lantton Ave., Philadelphia, Pa. 19126., USA

ВИЙШОВ З ДРУКУ 9-ИЙ ЗБІРНИК "СЛОВА"

Саме появився 9-ий збірник "Слова", цим разом більший, ніж попередні, хоч ціна його та сума, що й колись, тільки 10 дол.

Поезія займає в ньому лише одну шосту частину, решта — це оповідання, фрагменти з повістей, спогади, критичні статті тощо. На 326 стор. виступають із своїми творами 16 поетів, 10 прозаїків, 14 критиків, літературознавців і мемуаристів. Головна увага у збірнику присвячена русифікації, жахливому переслідуванню в Україні всього українського — нашої мови, культури, звичаїв, у тому теж української пісні. До Редакційної Колегії цього тому входять: Святослав Гординський, Світлана Грибінська, Олег Зуєвський, Юрій Кліновий, Олександра Копач, Григорій Костюк, Улас Самчук, Остап Тарнавський, Юрій Шевельов.

9-ий збірник, як і попередні, в солідній твердій оправі, має прегарну обкладинку Якова Гніздовського. Підтримайте рідне слово, купіть його негайно:

"SLOVO"

12820 93 St. --- Edmonton, Alta., Canada T5E 3T2

POSTAGE PAID AT TORONTO
Second Class Mail Registration
Number 1668
If not delivered please return to:
NOVI DNI
Box 126, Postal station "N"
Toronto, Ont., Canada M8V 3S4

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА РОЗБУДОВУ ВИДАВНИЦТВА "НОВІ ДНІ" 5. 1982

Ф. Гайовий, Міннеаполіс, США	3.00
А. Владарчук, Лімінгтон, Канада	3.00
Д. Степанюк, Кенора, Канада	1.00
Г. Китастий, Клівленд, США	1.00
В. Завадський, Австалія	\$31.55
П. Небесний, Лос Анджелес, США	25.00
Д. Таран, Бельгія	12.10
Осип Нечай, Монреаль, Канада, в першу річницю смерті любої і незабутньої дружини бл. п. Віри Нечай	10.00
В. Тетянечко, Бельгія	10.00
пані В. Курилів, Торонто, Канада	10.00
Л. Гордій, Австралія	9.00
пані В. Кравченко, Австралія	8.99
Д. Запішний, Ст. Кетерінс, Канада	5.00
Е. Кондратюк, Росліндейл, США	5.00
Р. Завицький, Філадельфія, США	5.00
П. Сулківський, Стерлінг Гайт, США	5.00
В. Гаркуша, Плімовт, США	5.00
М. Лека, Торонто, Канада	5.00
Ю. Ганкевич, Монрель, Канада	5.00
В. Гончарук, Кіченер, Канада	5.00
А. Міскевич, Сентон, США	3.00
В. Поясок	50.00
О. і П. Неліпа	23.00
В. Сенчук	20.00
Г. Пашкович	13.00
Я. Канарейський	10.00
Ю. Поліщук	10.00
М. Чишкала	10.00
Д. Корж	8.00
А. Шкребець	10.00
І. Колесник	8.00
Є. Чижів	8.00
О. Петрашко	5.00
А. Баранник	5.00
Австралійські фунти:	
А. Стрілецький, Австралія	25.00
Яків Гвоздецький, Австралія	12.00
С. К. Спасько, Австралія	7.00
М. Целенюк, Австралія	5.00
Ф. Бромат, Австралія	4.00
Д. Сопельник, Австралія	1.00
В. Попко, Австралія	1.00
НОВОГО ПЕРЕДПЛАТНИКА ПРИЄДНАЛА:	
Марія Полтава, Англія	1

Спасибі всім за допомогу.

Редакція і адміністрація "Нових днів"

КНИЖКИ НА ПРОДАЖ

Петро Волиняк. КИЇВ: читанка для 3-ої класи. 4-те видання.	Ціна 3.00 дол.
Петро Волиняк. ЛАНИ. Читанка для 4-ої класи. 4-те видання.	Ціна 3.00 дол.
Д. Чуб: АЛЬМАНАХ — НОВИЙ ОБРІЙ. 256 стор., в м'якій оправі.	Ціна 14.00 дол.
Д. Чуб: СО ТІС ІС АВСТРАЛІЯ. 102 стор. в м'якій оправі.	Ціна 5.50 дол.
I. Бережний. УКРАЇНСЬКА МОВА. Початкова граматика української мови, ч. 1.	Ціна 3.00 дол.
A. Юріняк. КАМІКАДЗЕ ПАДАЄ САМ: оповідання й фейлетони.	Ціна 5.00 дол.
D. Чуб. З НОВОГВІНЕЙСКИХ ВРАЖЕНЬ: на слідах Миклухи Маклая. Книжка багатоілюстрована.	Ціна 3.50 дол.
B. Винниченко. МІЖ ДВОХ СИЛ. Драма на 4 дії.	Ціна 2.00 дол.
Анатоль Юріняк. ЛІТЕРАТУРНІ ЖАНРИ Ч. II. 380 стор., в твердій оправі.	Ціна 12.00 дол.
Анатоль Юріняк. КРИТИЧНИМ ПЕРОМ. 318 стор., в м'якій оправі.	Ціна 8.00 дол.
Іван Овечко. "НУМО ДО ПРАЦІ". 84 стор., в м'якій оправі.	Ціна 5.00 дол.

Григорій Костюк. ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО ТА ЙОГО ДОБА. 283 стор. в твердій оправі.	Ціна 12.00 дол.
Петро Волиняк. ПОГОВОРIMO ВІДВЕРТО. 680 стор. в твердій оправі.	Ціна 12.75 дол.

ВСІ КНИЖКИ ЗАМОВЛЯТИ В АДМІНІСТРАЦІЇ
"НОВИХ ДНІВ"